

FØRSTE STEG

NR 2.2018

Et tidsskrift for
barnehagelærere fra
Utdanningsforbundet

**ANSATTE
FØLGER BARNET
FREMFOR
KLOKKEN**

SPRÅK

**Ansattes leseglede
ga lesesuksess**

**4 veier til godt
språkmiljø**

**Forsker vil ha lek
fremfor bokpakker**

Leseglede er nøkkelen

Jeg husker det ennå. Høytlesningsstunden før leggetid. Inn i Astrid Lindgrens univers. Kartet over Hundremeterskogen i Ole Brumm-boka som jeg kunne se på og snakke om gang etter gang. Og seinere da mine foreldre tok med seg Marias Gripes bøker hjem fra biblioteket. Lesegleden som ble skapt, før jeg kunne lese selv. Stemmen eller ansiktsuttrykket som endret seg i takt med persongalleriet. En les glede du ikke ser betydningen av før i voksen alder.

Leseglede ble stikkordet for at 38 barnehager i Tønsberg endret sin lesepraksis. Nå leser de ikke lenger bøkene fra A til Å uten stopp, men stopper opp og lar samtalen med barna gå. I lebrekke barnehage fant ut at de nesten ikke leste for 1-åringene. Nå er de mer bevisste på *hva* og *hvordan* de leser. Barnehagen startet med at alle ansatte fortalte om sine leseopplevelser som barn. Noen hadde dysleksi og dårlige erfaringer med bøker. Målet ble at de ansatte skulle lese ut fra der de var, og hjelpe hverandre med å nå egne lese mål.

Skandinavisk forskning viser at det leses lite i barnehagene. Forsker Trine Solstad er overrasket over hvor lite som skal til for å bedre lesningen. Som å gå bort fra det tradisjonelle bokvalget, og la barna lese bøker som speiler samtiden deres. Forskeren mener språkarbeid ofte blir avgrenset til å handle om å lære begreper, men at nøkkelen er les glede, så kommer språkstimulering som en naturlig følge av det. *Bøker, rim og regler er to veier til godt språkmiljø i barnehagen, men like viktig er samtalen i daglige aktiviteter og i leken*, skriver Cecilie Dyrkorn Fodstad og Christine B. Østbø Munch i Første steg.

Også i Berg barnehage i Trondheim har de erfart at voksnes les glede smitter på barna. I et treårig utviklingsprosjekt har de ansatte valgt bøker de selv liker og er glad i. Det har ført til engasjerte ansatte.

Leseglede – så enkelt og så vanskelig. Fordi det handler om at hver enkelt av oss kanskje må endre holdninger. Vi må bygge en kultur i barnehagen der lesing er like viktig som andre pedagogiske aktiviteter. Språkarbeid handler ikke bare om nei eller ja til bokpakker, eller nei eller ja til kartlegging. Det handler også om å anerkjenne verdien av at barn lærer språk mens de kler på seg, er på tur eller leker, og å prioritere tid på det. Det handler om å erkjenne at jeg selv har tatt meg i å ville fortsette å lese *Gutta i trehuset*, når åtteåringen stopper opp og lur på hvor mange i verden som blir drept av hai. Det handler om å erkjenne sine egne svakheter, finne ut hva som gir oss les glede og å slippe barna til som veivisere.

Line

LINE FREDHEIM STORVIK

Ansvarlig redaktør
linsto@udf.no

FØRSTE STEG PÅ FACEBOOK

Her får du nyheter, forskning og debatter innen barnehagefeltet, mens du venter på neste utgave av tidsskriftet. Gå inn og følg oss!

FØRSTE STEG NR 2.18

ANSVARLIG REDAKTØR

Line Fredheim Storvik
linsto@udf.no
930 42 094

ANNONSER

Ann-Kristin Valby
kikki@salgsfabrikken.no
901 19 121

ABONNEMENT

Hilde Aalborg
ha@utdanningsnytt.no
911 99 989

KONTAKT OSS

forstesteg@udf.no
Post: Første steg, Utdanningsforbundet,
Postboks 9191 Grønland, 0134 Oslo
Besøk: Hausmanns gate 17, Oslo
På nett: utdanningsnytt.no/forste-steg

GRAFISK DESIGN

Tank Design
www.tank.no

TRYKK

Ålgård Offset AS
Opstadveien 7, 4330 Ålgård
ISSN 1504-1891

Bekreftet opplag: 30 795 ifølge

Fagpressens Mediekontroll
Utgiver: Utdanningsforbundet
Utgivelsesdato: Første steg
nr. 2 2018: 29. mai

Første steg er medlem av Fagpressen og redigeres etter Redaktørplakaten og Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk. Den som likevel føler seg urettmessig rammet oppfordres til å ta kontakt med redaktøren. Pressens Faglige Utvalg, PFU, behandler klager mot pressen.

Stoff i tidsskriftet kan bare gjengis etter tillatelse fra redaktøren og med kildehenvisning.

Vi forbeholder oss retten til å lagre og utgi stoffet i elektronisk form fra vårt redaksjonsarkiv eller andre databaser som vi har avtale med, herunder å utgi stoffet via internett.

Forsiden: Mia Sienna Håkenstad (5) (f.v.)
og Natalie Torp Hestnes (5)
Foto: Line Fredheim Storvik

Første steg nr. 3 2018 kommer
9. oktober

Innhold

Tema Språk

- 4 Leseglede ga lesesuksess i llebrekke barnehage
- 10 «Barn lærer mer om vann ved å leke med vann, enn å se på en tegning av vann», mener forsker
- 12 Kartlegging er viktig for å fange opp risikobarna, sier professor

Reportasjer

- 16 Danske barnehageansatte følger barnet fremfor klokken
- 20 Slik oppdager du overgrep
- 23 Disse fire engasjerte barnehagelærerne tør å si ifra om det som ikke er bra i barnehagen
- 24 7 trinn til å bli en god leder
- 30 – Det er en manglende respekt for barns liv i barnehagen, mener Berit Bae
- 32 Tilvenning med suksess i Larvik

Fag og forskning

- 40 4 veier til godt språkmiljø
Cecilie Dyrkorn Fodstad og Christine B. Østbø Munch
- 44 Lekens egenverdi i ny rammeplan
Maria Øksnes og Einar Sundsdal
- 48 Voksnes leseglede smitter på barna
Therese Paulsen
- 52 Rollelek viktig for språkutvikling
Odd Haugstad

Debatt og kommentarer

- 64 Finnes sutring?
Morten Solheim
- 66 Ser du meg?
Kristin Øien Bjørvik
- 68 Minus å være minst i barnehagen?
Therese Halle Isene

Hver gang

- 2 Leder
- 14 Nyhetsblikk
- 26 Lek & Lær: Tryllehyll
- 28 **Mitt barnehageminne:** Lisa Stokke
- 35 **Sideblikk:** Kristine Storli Henningsen
- 36 **Portrett:** Anne Greve
- 47 **Studentblikk:** Celina Larsen
- 56 **Barnehagen min:** Læringsverkstedet Bryn estetiske barnehage
- 60 Nye bøker
- 69 **Kontaktforum barnehage:** Vi trenger mer tid og må stå sammen
Ingvild Aga
- 70 **Juss:** Skjerpet krav til pedagogisk bemanning
Hanna-Cecilie Gram Jemtegaard
- 71 **Med styreblikk:** – Jeg har blitt en klokere leder
Hilde Nordskog Lysklett

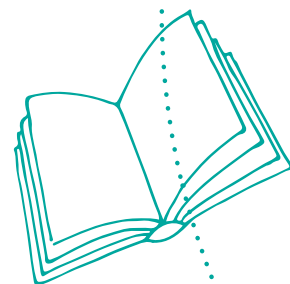

TEKST OG FOTO:
Line Fredheim Storvik
redaktør
linsto@udf.no

Lese glede ga lesesuksess

I llebrekke barnehage leste de nesten ikke for 1-åringene. Nå leser de oftere enn før, for flere barn og på en helt ny måte.

gi barna leseopplevelse fremfor å lese boka fra A til Å uten stopp er en av de viktigste endringene i språkarbeidet i

Ilebrekke barnehage i Tønsberg. De ansatte endret lesevanene sine etter at de kartla hvor mye de leste for barna. Ilebrekke er en av 38 barnehager som har deltatt i et høylesningsprosjekt i regi av Høgskolen i Sørøst-Norge og Tønsberg kommune. Det har gitt resultater. De ansatte leser oftere for barna, bøkene er mer tilgjengelige og de ansatte leser *med* barna og ikke *for* dem.

LESESTOPP PÅ FAVORITTSIDER

– Vi har endret vår leksepraksis fra å lese en bok fra A til Å til å begynne midt i boka, stoppe opp og la samtalen med barna gå. Vi kan stoppe ved barnas favorittside og være der

hele tiden, forteller styrer Lene Hole. Barnehagen kartla *hvem* de leste for, og *hva* de leste og filmet hverandre.

– Vi fant ut at vi nesten ikke leste for 1-åringene. Det var 2-åringene som kapret fanget. Det var først da vi tok 1-åringene med alene på et rom at de forsto hva lesing var, forteller Hole.

Ilebrekke barnehage endret ikke bare *hvordan* de leser, men også *hva* de leser. Før valgte de ansatte ofte bøker de selv leste som barn, eller kjente til. Nå leser de mer moderne bildebøker. De velger også bøker som utfordrer, som Gro Dales *Sinnamannen* om å ha en voldelig far og *Fiskeboka* om å være sint.

EN VEKKER FOR DE ANSATTE

– Det er nesten litt flaut, men før var vi ubevisste i forhold til lesing, og skjønte ikke hvorfor en bok ikke fanget barna. Nå er vi mer bevisste på hva og hvordan vi leser, påpeker Hole.

Pedagogisk leder Ann Synnøve Berg forteller at lesekartleggingen ble en vekker.

– Vi så at noen barn ikke ble lest for, og noen ble lest for lenge, forteller Berg, og sier bøker kom langt ned på lista over pedagogisk innhold. Hun er blitt mer bevisst hvilke bøker hun velger til morgensamling og i prosjekter, og hvordan hun formidler bøkene, som å stille åpne spørsmål og å stoppe opp underveis.

– Vi er mer bevisst vår egen rolle og må tenke mer på hvilke barn som trenger hva. Det gir økt stolthet over egen profesjonen, sier Berg. De viser oss rundt i et åpent rom som de nå har gjort om til bibliotek. En rød sofa står i et hjørne med grønne planter. Her kan barn og voksne sitte skjermet å lese. Bøkene er lett tilgjengelig i små hyller og sortert etter alder og tema.

– Vi leser mer enn før og er bevisste på at vi ikke avbryter lesestunden

Styrer Lene Hole forteller at de leser flere bøker om bukkene bruse for barna Emma Dagsberg Rønning (t.h.) og Moa Skollerud. I et eget prosjektrom har de bygget bro av kasser og har små troll og andre gjenstander fra boka lett tilgjengelig.

1. Pedagogisk leder Ann Synnøve Berg sier karleggingen av ansattes lesevaner har vært en vekker. Nå leser de ikke lenger bøkene fra A til Å for barna, som Natalie Torp Hestnes (5) (t.h.) og Mia Sienna Håkenstad (5), men stopper opp og har samtaler underveis. 2. Barnehagene har kjøpt inn nye barnebøker og bøkene er lett tilgjengelig i små hyller og sortert etter alder og tema.

HØYTLESNINGSPROSJEKTET

- Et samarbeid mellom Tønsberg kommune, 38 barnehager og Høgskolen i Sørøst-Norge.
- 51 barnehagelærere og 31 styreere deltok.
- Ansatte fikk etterutdanning i høytlesning gjennom forelesninger og forfattermøter. De fikk kunnskap om bildebøker og deltok på bildebokfestival.
- Mål: fornye interessen for barnelitteraturen, heve de ansattes kompetanse, bedre kvalitet på høytlesningen, å lese oftere, endre lesepraksis og gi barnehagebarna et bedre lese tilbud.

Kilder: Trine Solstad, førsteamanuensis i språkfag ved Høgskolen i Sørøst-Norge og boka *Lesepraktiser i barnehagen* (2018)

med beskjeder, sier pedagogisk leder Vibece Falkenberg. Før tok de ofte frem pekebøker til 1-åringene.

– Mitt motto nå er at de minste også fortjener en historie, forteller Falkenberg.

Når de leser *Lille baby bader* har de med plastbalje med vann og dukke.

– Vi *gjør* boka, barna får kjenne på vannet og bade babyen, forteller Falkenberg.

UTEBIBLIOTEK

Barnehagen har også avtale med biblioteket om å låne bokpakker som de bytter ut med jevne mellomrom. De har flyttet bøkene fra skap og hyller til steder der barna lett kan få tak i dem. I tillegg har de et utebibliotek med på tur. De leker og dramatiserer også bøker og kan lese samme bok i en hel måned.

– Vi er mer kritiske til bøkene vi leser enn før. Vi tar med gjenstander som troll og geitebukker i lesestunden, og barna leker med dem underveis, sier Vibece Falkenberg og forteller at barna tar med seg bøkene og leker ut handlingen etterpå.

– Det viktigste er ikke å gi språkferdigheter, men opplevelsen av å lese. Da kommer det andre etter hvert, sier Falkenberg.

BOKFESTIVAL OG BOKBYTTEHYLLE

Barnehagen startet prosjektet med et personalmøte, der alle ansatte tok med en bok og fortalte om sine leseopplevelser som barn.

– Noen har dysleksi og andre har hatt dårlige erfaringer med bøker. Vi har hatt fokus på at ansatte skal lese ut fra der de er, sier styrer Lene Hole. Og de ansatte hjelper hverandre

3. Ansatte og barna leker og dramatiserer også bøkene, som *Bukkene Bruse på badeland*. 4. Leseglede er det viktigste når pedagogisk leder Vibece Falkenberg leser bok for 2-åringene Emma Dagsberg Rønning (t.v.) og Moa Skollerud. Hun tar med gjenstander som troll og geitebukker i lesestunden, og barna leker med dem både underveis og etterpå. 5. Edwin Kittelsen Dahlen (1,5) leser bøker sammen med assistent Kamaljit Kaur.

DET VIKTIGSTE ER IKKE Å GI SPRÅKFERDIGHETER, MEN OPPLEVELSEN AV Å LESE. DA KOMMER DET ANDRE ETTER HVERT.

med å nå lesemålene de setter seg, som å ta med resten av barnegruppa ut når en kollega vil lese for en gruppe barn.

Barnehagen tok planleggingsdager på en bildebokfestival, og har hatt bokbad på foreldrekafe. De har en bokbyttehylle, der barna kan gi bort og låne med bøker hjem.

– Jeg har tro på at økt kunnskap endrer det vi gjør med barna, sier Hole. Hver ansatt registrerer hva de

leser og hvem de leser for. Det bidrar til at de ansatte selv tar ansvar for egen lesing, ifølge Hole.

VELGER ANDRE BØKER

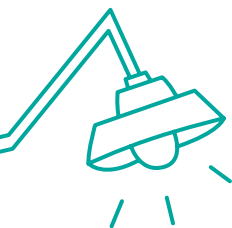
Også de andre barnehagene i høytlesningsprosjektet har samme erfaringer som Ilebrette barnehage.

– Det kom frem i undersøkelsene våre at personalet mente de leste for lite for barna i barnehagen, forteller en av prosjektlederne, Trine Solstad.

SLIK ENDRET BARNEHAGENE I TØNSBERG LESEPRAKSIS:

- **Nytt bokutvalg:** Velger nye bildebøker fra barnas samtid, fremfor gamle klassikere. Finner bilder som inviterer til samtale. Erfarte at eldre bøker ikke fenget barna som før.
- **Gi leseopplevelse:** Lese bøker som åpner for ulike svar og tanker. Mer opptatt av hvordan boka ser ut og hva slags bilder den har. Gått fra å skulle lære barna noe til å gi dem gode leseopplevelser.
- **Endret bokskikk:** måten de behandler bøkene på. Før klatret barna på bøker, lagde tårn av dem og satt på dem. Nå vet barna at bøker ikke er leker, men gir kunnskap og spennende historier. Nesten slutt på at barna river i bøker. Ansatte behandler bøker med respekt og reparerer ødelagte bøker med barna.
- **Leser oftere:** Ansatte sier oftere ja til barn som vil bli lest for. Mer akseptert å bruke tid på lesning og større forståelse for at ansatte må ha store grupper i perioder for at det skal bli mulig å ha lesegrupper med få barn.
- **Endret lesepraksis:** Leser ikke boka fra A-Å, men stopper opp på sider og blir der. Gir tid og rom for barnas innspill, har samtaler, lytter til og involverer barna. Slutt på didaktiske spørsmål. Leser med barna og ikke for dem.
- **Lesestunden skal ikke avbrytes:** med praktiske spørsmål. Det gir barna signal om at lesing er viktig.
- **Mer tilgjengelige bøker:** før var de ofte låst inn i et skap eller sto i en kasse. Nå stilles bøkene frem med forsiden ut, slik at de er lette å få tak i.
- **Fra disiplin til frihet:** Slutt på å bruke lesing i overgangssituasjoner for å ha disiplin, mens barna venter på andre aktiviteter. Lesing er en aktivitet i seg selv, med mål at barna skal bli glad i litteratur.

Kilder: Trine Solstad, førsteamanuensis i språkfag ved Høgskolen i Sørøst-Norge og boka *Lesepraktiser i barnehagen* (2018)

FÅR BARNA TID TIL Å
SNAKKE OM DET SOM
BLIR LEST, STILLER
DE SPØRSMÅL OG FÅR
RESPONS, KAN DET BIDRA
TIL AT DE BLIR KRITISKE
LESERE PÅ SIKT.

† – Å drive med språkarbeid handler ikke bare om å trene på ord, men å få en opplevelse, sanse og erfare språkverdenen, sier førsteamanuensis Trine Solstad ved Høgskolen i Sørøst-Norge.

† – Statusen til lesing er ikke like høy som et språktreningsprogram, og det krever mer av den enkelte pedagog å lese systematisk over tid, sier språkprofessor Margareth Sandvik ved Oslo Met.

1. 5-åringene Mia Sienna Håkenstad (f.v.), Aksel Fjelli Lyngmo, Oliver Kyle og Niklas Hagberg Lotherington har fått eget bibliotek og avskjermet lese krok med rød sofa i Ihlebrekke barnehage og blir lest oftere for enn før. 2. – Vi har blitt opptatt av at barna skal bli glad i å lese bøker akkurat som oss voksne. Når vi leser er vi ikke opptatt av å lære fremmedord. Det er leseopplevelsen vi er ute, sier styrer Lene Hole. 3. – Vi leser mer enn før og er bevisste på at vi ikke avbryter lesestunden med beskjeder, sier pedagogisk leder Vibece Falkenberg.

Hun er førsteamanuensis i språkfag ved Høgskolen i Sørøst-Norge, og en av forfatterne av boka *Lesepraktiser i barnehagen* som kom i år.

Mange barnehageansatte i høytlesningsprosjektet erfarte at de eldre bøkene ikke fengste barna. Nå velger de i stedet ny litteratur og bøker med bilder som inviterer til samtale. Solstad ble overrasket over hvor lite som skulle til for å bedre lesingen i barnehagene.

BERØRE FØLELSER

– At vi har klart å rokke ved det tradisjonelle bokvalget er en viktig og vesentlig endring, fordi vi tror leselyst henger sammen med at barna får lese bøker som speiler samtiden deres, sier Trine Solstad. Får barna tid til å snakke om det som blir lest, stiller de spørsmål og får respons, kan det bidra

til at de blir kritiske lesere på sikt, ifølge Solstad. Hun mener leseopplevelse handler om å berøre følelser og ha noe å snakke om. I undersøkelsen forteller ansatte at de fikk et nytt syn på boka *Mine to oldemødre* av Lisa Aisato da de åpnet opp for samtale med barna.

– De ansatte mente boka handlet om kulturmøter, mens et av barna mente den handlet om døden. Da begynte de å snakke om døden, forteller Solstad. Hun mener godt språkarbeid handler om at barn er språklig aktive og at ansatte legger til rette for det. Lesing, lek, å snakke om ting de opplever på tur og dele sanseopplevelser er ulike former for språkarbeid.

– Språkarbeid blir sett på en snever måte og ofte avgrenset til å handle om ord, å lære begreper og samtaler. I vårt høytlesningsprosjekt har vi vært

opptatt av å gi barna leseglede, og så kommer heller språkstimulering som en naturlig følge underveis, forteller Solstad.

LESER LITE I BARNEHAGENE

– Spør du barnehagelærere, sier de at de leser mye i barnehagen, men skandinavisk forskning viser at det leses lite i barnehagene, sier Trine Solstad. Høytlesing brukes for å skape ro blant barna, ifølge en av studiene i en synteserapport om skandinavisk forskning på barns språk og språkmiljø i barnehagen fra 2006–2014. Barna hadde få bøker å velge mellom og høytlesning ble brukt til avslapning og disiplinering.

Et annet hovedfunn er at barnhageansatte snakker lite med barna. Det bekymrer språkprofessor Margareth Sandvik ved institutt for grunnskole- og faglærerutdanning ved Oslo Met. Hun er en av forskerne bak synteserapporten. Den viser også at svenske

og danske barnehageansatte ikke er bedre enn de norske.

LAV STATUS

Professoren tror en grunn til lite lesing i barnehagen er at lesing ikke blir sett på som en strukturert, pedagogisk aktivitet.

– Statusen til lesing er ikke like høy som et språktreningsprogram, og det krever mer av den enkelte pedagog å lese systematisk over tid. Barnehagelæreren burde ta opp en profesjonskamp og si at vi *kan* lese for barn, og det er mer effektivt enn standardiserte drillprogram, sier professoren. Hun er bekymret for at den nye rammeplanen har fjernet kravet om at det skal leses daglig i barnehagen.

– Å lese barnebøker er det som har mest effekt på barns språkutvikling og ordforråd, viser internasjonal forskning. I dag blir lesing lett en koseaktivitet man gjør når man har overskudd, påpeker Sandvik.

13 FAVORITTBØKER

1. Camilla Kuhn (2014) *Samira og skjelettene*
2. Svein Nyhus (2011) *Lars er Lars*
3. Frode Grytten og Gry Moursund (2008) *Gabba gabba hey!*
4. Trond Brønne og Per Dybvik (2005) *Venner*
5. Stina Wirsén (2007) *Hvem bestemmer?*
6. Bjørn F. Rørvik og Gry Moursund (2010) *Bukkene Bruse på Badeland*
7. Camilla Kuhn (2013) *Gorm er en snill orm*
8. Bjørn Arild Ersland (2011) *Gjøken*
9. Lisa Aisato (2010) *Odd er et egg*
10. Kari Stai (2008) *Jakob og Neikob*
11. Stian Hole (2010) *Garmanns hemmelighet*
12. Jakob Martin Strid (2012) *Den utrolige historien om den kjempestore pæra*
13. Alice Lima de Faria (2015) *Det var ikke jeg! sa Robinhund*

Kilder: Førsteamanuensis Trine Solstad og Illebrekke barnehage

ØNSKER DU Å ANNONSERE I FØRSTE STEG?

FØRSTE STEG kommer ut fire ganger i året og er et faglig-politisk tidsskrift med reportasjer, aktuelle fagartikler og debatter med hovedvekt på barnehage og oppvekst.

Målgruppen er barnehagelærere, studenter, styrere i barnehager, høgskolelærere og fagfolk tilknyttet de kommunale barne- og oppvekstetater.

NESTE UTGAVE KOMMER 9. OKTOBER
HUSK MATERIELLFRIST 12. SEPTEMBER

For spørsmål og bestilling kontakt:
kikki@salgsfabrikken.no
Telefon 901 19 121

NÅ UT TIL
62.000
LESERE!

Kantar TNS 2017

Les mer: utdanningsnytt.no/diverse/annonseinformasjon

Barnehageansatte trenger ikke gå veier om bilder av vann, jakker og neser i språkarbeidet når barna har alle tingene rundt seg, mener tidligere førstelektor Anne Høigård. Illustrasjon: Fotolia.com

«Barn lærer mer om vann ved å leke med vann, enn å se på en tegning av vann»

Det sier tidligere førstelektor Anne Høigård som mener barnehagene bør bruke lek, musiske aktiviteter og gode samtaler i språkarbeidet i stedet for innkjøpte språkpakker.

Mange barnehager har kjøpt inn læremidler for å drive språktrening. Språkarbeidet har endret seg fra å være styrt av pedagoger til å bli styrt av læremidler, sier tidligere førstelektor i norsk Anne Høigård ved barnehagelærerutdanningen ved Universitetet i Stavanger (UiS). Hun er pensjonist og holder kurs om barnespråk for barnehageansatte og deltok på konferansen *Det magiske språket* i regi av Nasjonalt barnehageforum.

IKKE NOK MED 20 MINUTTER

Forskning viser, ifølge Høigård, at det er en sammenheng mellom hvor mange ord et barn kan før skolestart og hvordan det klarer seg på skolen; de som kan flest ord

TEKST OG FOTO:
Line Fredheim Storvik
redaktør
linsto@udf.no

➔ Språkarbeidet har endret seg fra å være styrt av pedagoger til å bli styrt av lærere, mener tidligere førstelektor i norsk Anne Høigård ved barnehagelærerutdanningen ved Universitetet i Stavanger (UiS).

4 VIKTIGE AKTIVITETER I SPRÅKARBEID

- **Musiske aktiviteter:** bruk rim, regler, ellinger og dikt daglig
- **Gode samtaler:** Snakk om det som fanger barnets oppmerksomhet i hverdagen. Barnet kommuniserer lenge før det har verbalspråk.
- **Samtaler rundt bøker:** Les bøker sammen med barna og snakk om det dere ser og leser.
- **Allsidig lek:** Glem ordet språktrening, barn lærer ord gjennom leken, som å lage sjokoladecake av vann og søle.

Kilde: Tidligere førstelektor i norsk Anne Høigård ved barnehagelærerutdanningen ved Universitetet i Stavanger (UiS)

klarer seg best. Hun mener språkarbeid ikke handler om å drille barna i språklige enkeltferdigheter, men å utvikle bredden i språket.

– Det holder ikke å tenke at en språkøkt på 20–30 minutter om dagen er nok; alt annet i barnehagen er også språkarbeid, sier hun. Førstelektoren mener spesiallagde bøker, bilder og spill der det primære er instrumentell læring er mer opptatt av at barna skal finne riktige svar, enn å bli fascinert av en fortelling.

RIM, REGLER OG GODE SAMTALER

– Jeg forstår ikke at stygge tegninger av ting som barn har rundt seg skal være læringsfremmende. Barn lærer mer om vann ved å leke med vann, enn å se på en tegning av vann i en bok. Vi trenger ikke gå veier om bilder av jakker, nesser og lue når barna har det rundt seg, sier Høigård. Hun mener musiske aktiviteter som rim, regler, ellinger og dikt daglig er bedre for å utvikle barnas språk. Gode samtaler om det som fanger barnets oppmerksomhet i hverdagen er en annen. Å lese og snakke om bøker, eller lage rollelek ut fra en bok mener hun også er godt språkarbeid. Og ikke minst

lek. Der får hun støtte av professor Anne Greve ved Oslo Met Storbyuniversitetet som mener at det er gjennom leken barna lærer språk.

– Jeg er bekymret for språkgruppene. Hvorfor ikke kutte dem ut og la barna leke i stedet? spør Greve.

LEKEN ET MAGISK SPRÅK

– Leken er et magisk språk. I leken er alt mulig. Du taper ikke ansikt i lek, fordi du alltid kan snu retning. Når barn forstår at noe er på liksom da kan alt skje, sier Anne Greve. Hun sier barn i leken kan tørre ting de ellers ikke tør, som å klatre som en panter på toppen av et klatrestativ. Professoren er imot språkprogrammer og språkgrupper, som hun mener er rigide.

– Verktøy med riktige og gale svar kan bidra til å rive ned barnas selvtillit, mener Greve.

Styrer Marit Sivertsen i Madamløkken barnehage i Oslo sier på samme konferanse at de har gode erfaringer med språkgrupper.

– Barna prater masse, og det er viktig med lyttende voksne som er godt forberedt og tar med barnas innspill underveis, sier styreren.

- ① Professor Anne Greve mener barn lærer språk gjennom lek.
- Verktøy med riktige og gale svar kan bidra til å rive ned barnas selvtillit, mener Greve.

TEKST OG FOTO:

Line Fredheim Storvik
linsto@udf.no

Professor Bente Hagtvet ved Universitetet i Oslo mener systematisk observasjon med et godt verktøy kan gi informasjon om barns språkferdigheter som et faglig skjønn ikke fanger opp.

Professor mener kartlegging må brukes riktig

Å kartlegge barns språk tidlig er viktig for å fange opp risikobarna, mener professor Bente Hagtvet. Men det må gjøres og brukes riktig.

Man skal tenke seg om før man velger den systematiske observasjonen helt bort. Kartlegging er viktig for å fange opp risikobarna og for å gi et tilpasset tilbud til barn som trenger ekstra støtte, sier logoped og professor Bente Hagtvet ved Institutt for spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. Hun deltok på konferansen *Det magiske språket* i regi av Nasjonalt barnehageforum.

OBSERVASJON ER KARTLEGGING

Tester, observasjon, logg, notater, intervju og spørreskjema er ulike former for kartlegging, ifølge professoren.

- Den mest vanlige metoden i barnehagen er observasjon, og det er barnehagelærerne gode på. Når vi diskuterer kartlegging snakker vi ofte om tester, og debatten blir lett polarisert i barnehagemiljøer. Det er uheldig, mener Hagtvet.
- Tidlig kartlegging gir mulighet for tidlig identifisering av risikobarna og er derfor slik sett til barnets beste, sier professoren, og viser til at det er registrert sammenhenger mellom ordforrådet barna har ved skolestart og deres leseforståelse når de er 16 år.

Hun ser motargumentene om at kartlegging kan være en tidstyv, fører til skjemavelde, overstyrer barnehagelærerens faglige skjønn, gir inntekter til kommersielle aktører og fører til lagring av personinformasjon på uheldige måter.

– Jeg ser også motargumentene om at det lett blir fokus på feil ved barnet, men systematisk observasjon med et godt verktøy kan gi informasjon som et faglig skjønn ikke fanger opp, og kan bidra til å hjelpe barn som trenger det, sier Hagtvet. Hun mener all kartlegging bør ha et sterkt fokus på det barnet mestrer.

MÅ HA FAGLIG OG ETISK KOMPETANSE

– Men å vente og se er også et passivt valg, og en beslutning på samme måte som du beslutter at et barn trenger ekstra hjelp, påpeker professoren. Hun mener det er en forutsetning at de som kartlegger har faglig og etisk kompetanse, slik at de kan formidle resultatene til foreldre og andre på en god måte. Er de ansatte usikre på resultater eller tiltak, vil det vil være klokt å være åpen om det, ifølge professoren.

– Kartleggingen må også følges opp av tiltak ved behov og på en måte som gir mestringsopplevelse hos både barn og foreldre. Det betyr ikke minst å få frem barnets sterke sider, sier Hagtvet.

MENER FORSLAGET ER UKONTROVERSIELT

I Oslo har Høyre foreslått språkkartlegging både i barnehagen og på 3-årskontrollen.

– Altfor mange barnehager driver ikke med systematisk språkarbeid i dag, og det kan i verste fall forsinke barnas språkutvikling og læring, sier Saida R. Begum, fraksjons-

leder for Høyre i kultur- og utdanningskomiteen i Oslo bystyre. Hun viser til at hver fjerde elev i Oslo-skolen ikke kan godt nok norsk til å følge vanlig undervisning når de begynner på skolen.

– God språkstimulering er en del av barnehagens oppgaver. Systematisk språkopplæring burde derfor være et nokså ukontroversielt forslag, mener Begum.

KRITISK TIL KARTLEGGING

Førsteamanuensis Mari Pettersvold ved Høgskolen i Sørøst-Norge er kritisk til kartlegging i barnehagen og å bruke verktøy med utspring i spesialpedagogikk på alle barn.

– De fleste kartleggingsskjema leter etter et «normalt barn». Men rammene for hva som er normalt, er så trange at et hvilket som helst barn risikerer å bli definert som avviker. Det er lett å få merkelappen «mestrer ikke», påpeker Pettersvold. Hun mener også kartlegging av sensitive personopplysninger bryter barns rett til personvern, og at barnehagelærerne selv må få velge metode for å fange opp barn som trenger ekstra hjelp.

⬆ Høyre-politiker Saida R. Begum i Oslo sier god språkstimulering er en del av barnehagens oppgaver, og mener systematisk språkopplæring derfor burde være et ukontroversielt forslag,

⬆ Førsteamanuensis Mari Pettersvold ved Høgskolen i Sørøst-Norge er kritisk til kartlegging i barnehagen.

Over 6000 følger Første steg på Facebook

Bli med og følg oss du også!

Her får du
nyheter, forskning
og debatt innen
barnehagefeltet.

**FØRSTE
STEG**

facebook.com/forstesteg

Foto: Fotolia

Tips oss om ny forskning og
nyheter på forstesteg@udf.no

TEKST:
Bjørnhild Fjeld

FOTO:
Fotolia.com

MER VARM MAT I PRIVATE BARNEHAGER

Barn som går i private barnehager får oftere varm mat enn i kommunale barnehager. Men de må betale 20 prosent mer i kostpenger. Det viser en undersøkelse utført av ukeavisen Kommunal Rapport. 86 prosent av barna i kommunale barnehager får varm mat én eller to dager i uka. I de private barnehagene får 60 prosent et varmt måltid 1–2 dager i uka, 27 prosent får det 3–4 dager i uka og 14 prosent hver dag. I kommunale barnehager er kostprisen i snitt 277 kroner, mot 341 kroner i de private. Foreldreutvalget for barnehager (FUB) mener at det bør bli en nasjonal sats for kostpenger som er lik for alle. (*Kommunal Rapport*)

Søsken kan gjøre deg snillere

Søsknene våre er mye viktigere for utviklingen vår enn forskere tidligere har trodd. Canadiske forskere fant ut at barn som er snille, støttende og forståelsesfulle kan påvirke søsken i samme retning. Forskerne har studert 452 canadiske søskenpar og deres mødre. Barna var mellom 1,5 og 4 år og ble fulgt i 18 måneder. Både eldre og yngre søsken bidrar til hverandres empatiske utvikling. Varme og støtte fra eldre søsken kan også bidra til å støtte språkutviklingen hos småsøsken. (*forskning.no*)

«HVER ENESTE BABY SOM BLIR FØDT INN
I VERDEN ER BEDRE ENN DEN FORRIGE.»

CHARLES DICKENS
Britisk forfatter (1812–1870)

SKJERPER KRAV TIL NORSKKUNNSKAPER

Alle assistenter i barnehagene og skolene i Oslo må ha fullført videregående opplæring, og ha norskkferdigheter på et nivå som ligger mellom B1 og B2 for å få jobb. A er det laveste nivået, mens C betyr at du snakker språket flytende. Byrådet i Oslo skal bruke 8 millioner kroner på kompetanseheving i 2018 og 2019. (*barnehage.no*)

2200

færre barn sto på venteliste for barnehageplass ved slutten av 2017 sammenlignet med 2016. Totalt sto 6169 barn på venteliste, og nesten halvparten av dem er barn under 1 år født etter fristen. (*Utdanningsdirektoratet.no*)

Menn i barnehagen gir bedre skoleresultater

Barn som går i barnehager med høy andel menn gjør det bedre på språk- og regnetester når de begynner på skolen, har Statistisk sentralbyrå (SSB) funnet ut. SSB-forsker Nina Drange sier at funnene er veldig klare, særlig når det gjelder språkferdigheter. Forskerne har fulgt 2161 Oslo-barn i tre år. (*Barnehage.no*)

Foreldre får ikke vite at barna flyttes

Mange foreldre får ikke vite at barna flyttes fra småbarn- til storbarneavdeling. Det synes Foreldreutvalget for barnehager (FUB) er bekymringsfullt. I 2017 ble de kontaktet av 118 foreldre som meldte fra om dårlig samarbeid med barnehage-ansatte. FUB-leder Marie Skinstad-Jansen påpeker at en overflytting av et barn er en alvorlig og viktig beslutning som skal skje i samarbeid med foreldrene.

77%

av norske barnehager oppfyller kravet om pedagogisk bemanning ved utgangen av 2017. Kravet er at det skal være minst én pedagogisk leder per 9 barn under 3 år og minst én per 18 barn over 3 år. Fra 1. august i år blir normen skjerpet til 7 barn under 3 år og 14 barn over tre år. (*utdanningsnytt.no*)

IDRETTSBARNEHAGE MIDT I OSLO

Midt i asfaltjunglene, like ved politistasjonen på Grønland, ligger Oslos nyeste idrettsbarnehage med blant annet egen gymsal, hjerterom, storkjøkken og egen urtehage på takterrassen. Barnehagen har fokus på idrett, lek og bevegelse, men styrer Marte Lillealtern Haglund forsikrer at det ikke er meningen at barna her skal bli de nye Klæbo eller Bjørgen.

– Forskning viser at jo bedre motorikk jo bedre forutsetninger har man for å fungere sosialt, sier Haglund. Det er plass til 54 barn i Læringsverkstedet Nonneseter Kloster idrettsbarnehage.

Midt i Oslo sentrum kommer en ny idrettsbarnehage med egen gymsal og urtehage. Barna sto for underholdningen da barnehagen ble åpnet i vinter. Foto: Læringsverkstedet Nonneseter Kloster idrettsbarnehage.

➔
Barna i Rørsangervej barnehage hjælper til med å dekke bordet i overgangen fra lek til måltidet. Barnehagen flyttet tallerkener og bestikk i barnehøyde, slik at Thea og Anine lett kan hjelpe pedagogisk medhjelper Anne Smith (t.h.) med å dekke bordet.

NÅ FØLGER DE BARNET FREMFOR KLOKKEN

I denne danske barnehagen er barna aktivt med i overgangene fra en aktivitet til en annen. Det gir mer kvalitetstid og færre konflikter, viser ny forskning.

TEKST OG FOTO:
Miriam Lykke Schultz
frilansjournalist Danmark
ms@stickelberg.dk

S

å fint dere leker, sier pedagog Lisbet Sylvester Knudsen, som har satt seg på gulvet sammen med en gruppe barn. Det er over spisetid. Likevel tar hun seg tid til å se og anerkjenne barnas lek. Hun jobber i Børnehuset Rørsangervej i Viborg, en times biltur nord for Aarhus i Danmark.

– Vi er her for barnet, så vi velger barnefokuset fremfor å være en styrende voksen som har det travelt med å komme videre i programmet. Når jeg skal samle barna til måltidet sier jeg ikke lenger: *Nå må dere stoppe å leke, for nå er det mat.* I stedet lar jeg dem leke ferdig, før vi lager lunsjen sammen, forteller Knudsen.

BARNA BLIR TATT MED

I Børnehuset Rørsangervej er det slutt på at pedagogen skal være praktisk og effektiv i hullene mellom aktivitetene. Nå deltar barna i alle praktiske gjøremål.

– Før da vi gikk fra de ene til det andre, var pedagogene opptatt av å dekke bordet,

rydde opp eller hente materialer. Nå er vi sammen med barna når vi gjør det, så i stedet for å slippe dem, guider vi dem videre til det neste vi skal gjøre, forteller leder av Børnehuset Else Trier Petersen. Denne strukturendringen kom etter at barnehagen var med i forskningsprosjektet *Barnet i Centrum*.

FILMET SEG SELV

Pedagogene i barnehagen tok video av noen av overgangssituasjonene i barnehagen. De analyserte og diskuterte det de så etterpå med forskerne og andre pedagoger.

– Videoene viste at barna flere ganger om dagen måtte vente mens de voksne gjorde ting klart, slik at de raskest mulig kunne komme i gang med neste aktivitet, sier Ole Henrik Hansen. Han leder forskningsprosjektet og er lektor på Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU) ved Aarhus Universitet. Pedagogene oppdaget også at det var de voksne som selv skapte behovet for overganger, ved at de bygde dagen opp i atskilte deler.

BARN I CENTRUM

Et forskningsprosjekt i regi av Aarhus Universitet, der åtte danske kommuner er med. 130 pedagoger har sammen med tre forskere analysert mikroovergangene i hverdagen og arbeidet med å finne løsninger som gjør at dagen i større grad blir på barnas premisser. Erfaringene er samlet i en bok som kommer våren 2018.

↑ – Vi er blitt opptatt av hvordan vi kan legge kvalitetstid inn i de små overgangene mellom aktiviteter, som å ta barna med på å dekke bordet, sier Else Trier Petersen, leder av Børnehuset Rørsangervej.

1. Meliah (t.h.) hjelper pedagogisk assistent Anne-Sofie Brunbjerg Kjelstrup med å dekke på bordet. 2. Får barna, som Magne, ta del i overgangen fra inneaktivitet til lunsj, i stedet for å vente, blir det mindre uro, viser ny dansk forskning.

“

NÅR BARNA IKKE FÅR
TA DEL I OVERGANGS-
SITUASJONENE GÅR
DE IKKE BARE GLIPP
AV LÆRING OG
UTVIKLING, MEN DE
BLIR OGSÅ OVERLATT
TIL SEG SELV.

OVERGANGSPEDAGOGIKK

Et begrep brukt om barns overgang fra familie til barnehage, fra barnehage til skole og fra SFO til skole. I det siste har også såkalte mikrooverganger fått oppmerksomhet.

HVA ER MIKROOVERGANGER?

Det er overganger mellom aktiviteter for eksempel fra innelek til utelek og fra lunsj til samlingsstund. Ved å skape pedagogisk kvalitet i overgangene opplever barna mer sammenheng i hverdagen. Jo mer barna deltar i overgangene, jo mindre må de vente.

1. På en egen tavle i barnehagen kan barna enkelt se hvem som skal hjelpe til med å hente rullebordet med maten og dekke bordet. 2. Nicolas hjelper til med å dytte tralla med melk. 3. Jens (1,5 år) følger i hælene på assistent Bente Lierne for å hjelpe til med lett rengjøring og rydding. Pensjonisten har ekstrajobb i barnehagen og barna elsker å hjelpe henne.

– Dagene var delt opp i aktivitetsblokker med ulike pedagogiske tema knyttet til læreplanene. Vi var så opptatt med å komme oss videre i det pedagogiske opplegget, fordi vi tenkte at det var det som ga kvalitet i hverdagen, at vi bare skyndte oss videre. Da mistet vi empatien og så ikke barnet, sier pedagog Lisbet Sylvester Knudsen.

MER KVALITETSTID

Når barna ikke får ta del i overgangssituasjonene går de ikke bare glipp av læring og utvikling, men de blir også overlatt til seg selv. Det fører ofte til gråt og konflikter barna imellom, ifølge forsker Ole Henrik Hansen. Han mener det derfor er viktig å ta med barna i de praktiske gjøremålene mellom ulike aktiviteter.

– Barna skal ikke parkeres og få service. De skal være aktive deltakere i dagens gjøremål og selv være med på å

forberede neste aktivitet. Da lærer barna å være selvhjulpne og opplever nærvær og empati fra de voksne. Det skaper mer engasjement, enn å vente på at de voksne skal gjøre noe for dem. Barna blir stolte når de har hjulpet til med å dekke et bord, sier forskeren.

LÆRE Å SLIPPE KONTROLLEN

Pedagog Lisbet Sylvester Knudsen sier det tar lengre tid å gjøre noe når barna er med, men at de får mer nærhet til barna fordi de er sammen med dem hele tiden, og ikke må være så effektive for å komme videre i programmet. Hun øver seg på det daglig.

– Det kan være nervepirrende å slippe kontrollen og sin egen dagsorden, men vi blir langsomt bedre til å ignorere klokken og følge barnet. Det gir mer kvalitetstid og færre konflikter, sier Knudsen.

4. I barnehagen Rørsangervej deltar barna aktivt i dagens gjøremål. Det gir større nærvær, færre konflikter og mindre uro mellom aktiviteter. Her hjelper barna til med å hente kluter som skal legges sammen. 5. Jonathan og Jens tar ut av tørketrommelen. 6. Annie strekker seg etter smukken i garderoben før hun skal sove.

5 TIPS TIL OVERGANGSSITUASJONER

I mange barnehager er dagene delt opp i faste aktiviteter som frokost, aktivitet, sovetid, lunsj, samlingsstund og utetid. Mellom aktivitetene oppstår et tomrom der barn og ansatte skal skifte fra et fokus til et annet. Barna må ofte vente, mens de voksne gjør klar det praktiske. Her er inspirasjon til å fylle tomrommene med pedagogisk innhold som gir nærvær, læring og mening for barna.

1. **Revurder tiden i garderoben:** Garderoben er ofte et sted der målet er å komme seg forttest mulig ut. Du kan i stedet bruke situasjoner til nærvær, anerkjennelse og læring, som å la barna få tid til å ta på sko og klær selv og bare hjelpe til med det mest nødvendige. Personalet kan for eksempel ha sitt yttertøy i barnas garderobe, slik at de slipper å forlate barna når de skal kle på seg for å gå ut.
2. **Slipp kontrollen:** Slutt å tenke at du raskt og effektivt skal komme deg fra en aktivitet til en annen. Slipp kontrollen og la barna delta i overgangen til neste

aktivitet. Det tar kanskje lengre tid, men gir til gjengjeld læring, nærhet og mening for barnet.

3. **Ta med barna:** De fleste barna elsker å hjelpe til. De blir stolte og glade og får selvtillit. De får trening i språk, opplever at de tar del i noe og får innblikk i det neste som skal skje.
4. **La barna leke:** Hvis et eller flere barn er fordypet i lek, så la dem fortsette med det og utsett neste aktivitet litt. Å få lov til å være i leken fremmer barnas evne til å fordype og konsentrere seg i noe. Det kan bety at lunsjen, formiddagsduppen eller en pause må forskyves, og at du må ta et oppgjør med prinsippene om faste spise- og sovetider.
5. **Myk opp dagen:** Når dagen er bygget opp rundt faste aktiviteter oppstår hull mellom aktiviteten som ofte gjør barnet passivt og parkert på sidelinjen. Erstatte du overgangene med sammenheng, opplever barna en mer sammenhengende hverdag uten brudd.

⬆ Når jeg skal samle barna til måltidet sier jeg ikke lenger: *Nå må dere stoppe å leke, for nå er det mat.* I stedet lar jeg dem leke ferdig, før vi lager lunsjen sammen, forteller pedagog Lisbet Sylvester Knudsen.

TEKST:
Ines Vujicic
Frilansjournalist
ines.vujicic@gmail.com

Foto: Agnete Brun

KJENNETEGN PÅ OVERGREP

Er barnet trist eller aggressivt? Er det ukritisk til hvem det omgås, eller trekker barnet seg tilbake i frykt? Det kan være tegn på overgrep.

Her er tjuende person i Norge har blitt utsatt for alvorlig vold fra sine foresatte i barndommen, ifølge

Bufdir. Det gjelder 1 av 5 norske kvinner og nesten 1 av 10 menn. De færreste får beskyttelse og hjelp mens de er under 18 år, viser nasjonale og internasjonale studier.

– I de tilfellene dette skjer, har det som oftest gått mange år fra første overgrep og til noen får vite om det. Dette er svært alvorlig, sier sosionom og forsker, Siri Søftestad. Sammen med Øivind Aschjem er hun en av

initiativtakerne til reddesmå.no, et nettverk som arbeider for å bekjempe vold, overgrep og omsorgssvikt mot barn. De har også utgitt boka *Hvis klær kunne fortelle*.

UTTRYKK GJENNOM LEK

Barn som ikke har det bra, har ulike måter å vise det på, ifølge forskeren.

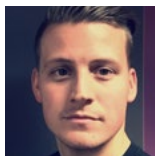
– Små barn uttrykker seg gjennom lek, og kan plumpe ut med deler av sin erfaring. Da gjelder det å være årvåken og følge opp med positiv nysgjerrighet, sier hun.

Noen av de utsatte barna viser hvordan de har det gjennom tristhet eller aggresjon, mens andre trekker

⬆ Inger Marie Dyrseth,
enhetsleder ved Barnas Hus
barnehage i Molde.

Hva vet du om vold og overgrep?

Kjell-Torstein Orseth

Pedagogisk leder, Ilsvika
barnehage i Trondheim

– Jeg har litt kunnskap og har lest en del om temaet, som hvilke tegn jeg skal se etter og hvilke spørsmål man kan stille. Det er en viktig kompetanse å ha når man jobber med barn.

Joakim Aleksander Grenvik

Pedagogisk leder, Leangen
Kulturbarnehage i
Trondheim

– Jeg hadde én dag i løpet av utdanningen om temaet, og det var nyttig. Det bør være mer av det i utdanningen. Vår barnehage har gode beredskapsplaner, slik at vi alltid vet hva vi skal gjøre hvis vi er bekymret. Vi drøfter temaet jevnlig på personalmøter, men kan alltid bli bedre.

KJENNETEGN PÅ OVERGREP

0–2 år

Generell mistrivsel og ubehag. Angst under stell og bleieskift. Klamrende og sutrende. Skriketokter og/eller panikkanfall. Forstyrret søvnmonster.

3–5 år

- **Uttalte fysiske plager:** Uttalte smerter i mageregion og/eller hode, eller sårhet og smerte i underlivet. Problemer med å tisse eller bæsje etter bleieslutt.
- **Psykiske plager:** Gjentatte mareritt

hvor barnet virker panisk og utrøstelig. Virker fjern, har stirrende blikk, fortvilet, engstelig og depressiv. Spisevegring generelt, eller i forhold til mat som kan minne om sæd eller penis.

- **Seksuell atferd:** som er uvanlig hyppig. Tegner og forteller om seksuell aktivitet som de naturlig ikke skulle kjenne til. Viser seksuelle bevegelser og krenkende handlinger i lek, eller sammen med voksne.
- **Uttalelser:** Forteller at de er utsatt for overgrep. Sier at det er noe de ikke tør, vil eller kan snakke om.

Fra 6 år

I tillegg til symptomene over kan barna gi uttrykk for:

- **Uttalte fysiske plager:** Psykisk vondt i hode eller mage eller spiseproblemer.
- **Tilbaketrekking:** Isolerer seg, mimikkfattige, innadvendte og deprimerede. Stikker seg bort og viser uvilje mot å være med omsorgsperson på hyttetur for eksempel.
- **Utagerende:** aggressive, vanskelige, hyperaktive, sint og uforutsigbar.

Kilde: udir.no

seg fryktsomt tilbake, eller er ukritisk til hvem de hengir seg til.

– Det finnes et mangfold av smerteuttrykk. Det viktige er at de voksne blir godt kjent med barna, sier Søftedal.

FÅR DIAGNOSE, IKKE HJELP

Hun mener voksne og fagfolk spesielt, har et stort forbedringspotensial når det gjelder å oppdage signaler på at barn ikke har det godt, og å finne ut hva signalene betyr.

– Noen ganger er tegnene barnet gir så svake at de lett drukner i hverdagen. Når barnets oppførsel og symptomer er tydeligere, er det likevel ikke sikkert de voksne undersøker om

vold, overgrep eller omsorgssvikt er grunnen, påpeker forskeren.

Søftestad forteller at mange barn har blitt misforstått fordi voksne har tolket signalene deres feil, eller fordi fagfolk har vært mer opptatt av å fjerne barnets symptomer.

– Barn har fått hjelp for sine lærevansker, sin ADHD, angst og depresjon, men årsakene til problemene har fått stå urørt, fordi man er redd for å ta feil, sier Søftedal.

Hun mener barn trenger modige voksne som tør å si ifra.

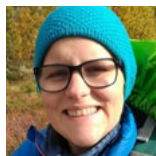
– Fagpersoner har en plikt, både juridisk og moralsk, til å ta tak i bekymringer, sier Søftedal.

DE DYREBARE FØRSTE ÅRENE

– Dersom barna utsettes for vold eller seksuelle overgrep, skades funksjonene som er sentrale for hvordan barn kan forholde seg til seg selv, andre og virkeligheten. I tillegg brytes barnets grunnleggende menneskerettigheter, sier Søftestad og fortsetter:

– Etter å ha undervist en rekke barnehageansatte, har jeg et inntrykk av at de fleste har hatt minimalt eller ingenting om temaet i løpet av utdannelsen.

Hun påpeker at mange heller ikke har fått deltatt på kurs i ettertid, og viser til at bare 5 prosent av

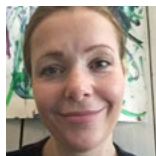

Ingrid Elisabeth Lervåg Gjersvold

Pedagogisk leder, Valset og Kystadåsen barnehager i Trondheim

– Under min utdanning hadde vi én uke med temaet, og jeg skulle ønske det var mer.

Med bedre kunnskap ville jeg lettere stilt de rette spørsmålene til barn, og visst hva jeg skulle gjort.

Ada Stuge Evjen

Pedagogisk leder, Stjernemyra barnehage i Oslo

Jeg hadde et heldagskurs om temaet seksuelle overgrep mot barn da jeg gikk på DMMH. Det glemmer jeg aldri. Det rystet ved marg og bein og pausene besto i gråt. Vi har også hatt kurs i regi av Bydel Alna, med gode foredragsholdere.

⬆ – Små barn uttrykker seg gjennom lek, og kan plumpe ut med deler av sin erfaring om vold og overgrep. Da gjelder det å være årvåken og følge opp med positiv nysgjerrighet, sier sosionom og forsker, Siri Søftestad, som sammen med Øivind Aschjem har gitt ut bok om temaet. Foto: Therese Klokset

bekymringsmeldingene til norske barnevernstjenestene kommer fra barnehagene.

BEREDSKAPSPLAN

– Vi som arbeider med barn er usikre når det gjelder vold og seksuelle overgrep, som hva man gjør når et barn forteller om overgrep, sier Inger Marie Dyrseth, enhetsleder ved Barnas Hus barnehage i Molde. Hennes ansatte har deltatt på kurs om vold og seksuelle overgrep mot barn, i regi

av Senter mot incest og seksuelle overgrep (SMISO).

– Kurset satte fokus på handlingskompetanse hos de ansatte, slik at vi skal bli trygge på hva vi gjør når barn forteller, eller ansatte får mistanke om noe. Alle barnehageansatte skal kjenne til varslingsrutiner og opplysningsplikten til barnevernet, sier Dyrseth. Hun mener det er viktig å ha en godt fungerende beredskapsplan med rutiner og konkrete tiltak.

TIPS TIL BARNEHAGENE

1. Alle ansatte må få en felles faglig forståelse av hva vold og overgrep er, og hvordan det skader barn.
2. Ha handlingsplaner for hvordan gå frem ved bekymring og lag samarbeidsrutiner.
3. Hver ansatt må «gå i seg selv» og jobbe med sine personlige vegringer. De kan være ulike fra person til person. Identifiser hva som er «din propp» og gjør noe aktivt for å kvitte deg med den.

Kilde: Siri Søftestad

**FØRSTE
STEG**

Foto: Fotolia

LES FØRSTE STEG PÅ NETT MENS DU VENTER PÅ NESTE UTGAVE
utdanningsnytt.no/forste-steg

TEKST OG FOTO:

Line Fredheim Storvik
redaktør
linsto@udf.no

– VI MÅ TØRRE Å SI IFRA OM DET SOM IKKE ER BRA I BARNEHAGEN

Disse fire engasjerte barnehagelærerne er bekymret for fremtidens barnehage og at ansatte tvinges til taushet.

Bemanning og voksentetthet er et vepsebol, folk tør ikke fortelle hvordan det er. Det er mektige krefter som ikke vil at barnehageverdenen skal synliggjøres, både i kommunal og privat sektor. Hvem er det som skal tale barnas sak, hvis vi ikke gjør det? sier Royne Berget, daglig leder i Smedhusåsen barnehage. Han var en av flere som snakket til barnehagelærerstudenter ved Høgskolen i Sørøst-Norge på en temadag om *den samfunnsengasjerte barnehagelæreren*.

TØR IKKE FORTELLE

Royne Berget er i kontakt med mange barnehageansatte som ikke tør å stå frem med historiene sine.

– Jeg er oppriktig bekymret for fremtidens barnehage. Det råder en taushetskultur i barnehagen. Vi må bli flinkere til å stå opp for oss selv. Det handler ikke om å henge ut arbeidsplassen, men å plassere ansvaret der det hører hjemme; hos politikerne, mener Berget. Han er med i Barnehageopprøret 2018, som i vår lanserte kampanjen #uforsvarlig der de har fått inn over 300 historier om en bemanning i barnehagene, som ansatte opplever som langt fra god nok.

Også barnehagelærer Anniken Myrnes mener det er viktig å si ifra.

BARE 1,5 TIMER MED ALLE PÅ JOBB

– Ingen barnehager er tjent med nikkedukker. Vær barnas ambassadør, sier Myrnes som ble kjent da hun deltok i debatt med kunnskapsministeren på God morgen Norge, etter et leserinnlegg. Etter sju år som byggingeniør udannet hun seg som barnehagelærer og fikk sjokk da hun begynte i jobb.

Barnehagelærerne Therese Halle Isene (f.v.), Anniken Myrnes, Royne Berget og Halvor Hals Kolsrud mener det må være lov å mene noe på vegne av barna og tilbudet som gis i barnehagen uten å bli stemplet som illojal. De jobber alle for bedre bemanning og kvalitet i barnehagen.

– Jeg fikk ikke brukt kunnskapen min, og klarte ikke oppfylle samfunnsmandatet i rammeplanen. Jeg analyserte hverdagen min og sto igjen med to ting: Grunnen var for liten bemanning, og det gikk ut over barna, forteller Myrnes. Trekker du fra plantid, pauser og forberedelser til måltider var det bare 1,5 time på dagen alle var på jobb samtidig, ifølge Myrnes.

YTRINGSFRIHET OG LOJALITET

Også Therese Halle Isene har erfart at det nytter å si ifra om at barna ikke får det de har krav på i barnehagen. Hun er kronikkpoet med mål å løfte barnehagens status.

– Som pedagogisk leder følte jeg at barna ikke fikk det de hadde krav på, og det førte til et opprør inni meg, derfor engasjerte jeg meg, forteller hun. Halvor Hals Kolsrud understreker at det skal mye til for lojalitetshensynet begrenser ytringsfriheten. Han er fylkesstyremedlem i Utdanningsforbundet Oslo og aktiv debattant.

– Det er bare ytringer som påviselig skader, eller kan skade arbeidsgivers interesser på en unødvendig måte som anses som illojale. I noen tilfeller vil heller ikke det være nok for å begrense ansattes ytringsfrihet, sier Kolsrud. Barnehagelærerstudent Lars Båtnes Mikaelen håper temadagen fører til at flere vil delta i debatten.

– Skal vi klare å endre holdninger må vi trene på å være emosjonelt stabil, ta initiativ og ha mot til å si ifra, sier Eli Gullesen Bratt, coach og foredragsholder i Kreu.

7 trinn til å bli en god leder

For å lykkes som leder i barnehagen må vi reflektere over oss selv, forstå hvordan vi virker på og tolker andre mennesker, mener Elin Gullesen Bratt.

TEKST OG FOTO:
Line Fredheim Storvik
linsto@udf.no

7 KJENNETEGN VED EN GOD LEDER

1. Du er interessert i mennesker.
2. Du har tillit hos ansatte og foreldre.
3. Du gir tilbakemelding: For hver negativ tilbakemelding skal du gi 9 positive.
4. Du er synlig, viser hvem du er og står for det.
5. Du motiverer ved å være raus, smile, anerkjenne folk, gir dem ansvar og får dem til å lese og oppdatere seg.
6. Du er god på konflikthåndtering; lytter og forstår hva som blir sagt og hvordan det blir sagt, og har mot til å si ifra.
7. Du er emosjonelt moden: Vet hvem du er, er til stede, viser interesse, går ikke i forsvar og skiller mellom dine og andres følelser.

Kilde: Elin Gullesen Bratt, coach, foredragsholder og prosessveileder i Relasjonsledelse Norge.

God kompetanse om relasjoner er viktig for å kunne se det enkelte barn, få positive og reflekterte ansatte og fornøyde foreldre, sier Elin Gullesen Bratt, som holder foredrag om relasjonsledelse i barnehagen i regi av Utdanningsforbundet. Hun er coach, foredragsholder og prosessveileder i Relasjonsledelse Norge. Bratt er bekymret for at vi bruker stadig mindre tid på refleksjon, fordi det er det som fører til at vi utvikler oss i relasjon med andre.

MINDRE RELASJONELL TRENING

– Relasjonskunnskap er viktig for fremtiden, fordi vi får mindre og mindre relasjonell trening. Vi snakker ikke lenger med postmannen eller butikkansatte, fordi vi handler på nett, og posthuset er borte. Forskning viser at relasjoner gjør oss lykkelige

og er viktig for å overleve, sier Bratt. Hun sier alle kan bli gode på relasjonsledelse ved å trene. Normalt tar det to år for å endre en kultur eller holdninger. Ifølge Bratt er det 14 kompetanseområder som er viktig å kunne som leder. De sju viktigste er at du har interesse for mennesker, har tillit blant ansatte, er emosjonelt moden og synlig, tar tak i konflikter, motiverer og gir tilbakemelding.

VIS INTERESSE

Å ha *menneskeinteresse* betyr å bruke tid på å bli kjent med 24-timersmennesket. Snakk om fag, framtid, familie, fortid og fritid.

– Ser du etter det sympatiske i mennesket, så vil en sur person ofte endre syn på seg selv og bli mindre sur, sier Bratt. *Tillit* er, ifølge Bratt, bærebjelken i gode relasjoner. Du må hele tiden bevise at du er tilliten verdig og den må bygges stein for stein, slik at den tåler utfordringer. Har folk tillit

tør de være uenig med deg. *Emosjonelt moden* betyr å vite hvem du er, ikke gå i forsvar, skill mellom dine og andres følelser. Vær til stede og vis interesse. Å være *synlig* betyr å vise hvem du er og stå for det. For hver negativ *tilbakemelding* skal du gi 9 positive, ifølge relasjonscoachen.

TAR TAK I KONFLIKTER

En god leder er også god på å *ta tak i konflikter* ved å lytte, forstå hva som blir sagt og hvordan det blir sagt og har mot til å si ifra. Den annen viktig lederegenskap, ifølge Bratt, er å kunne *motivere* ansatte ved å være raus, smile, anerkjenne, gi dem ansvar og få dem til å lese og oppdatere seg.

Den danske psykologen Anne Linder sier profesjonell relasjonskompetanse handler om å håndtere motsetninger og kjenne styrken i relasjoner.

– Jo sterkere en relasjon er, jo mer tåler den, sier Linder, som er en kjent foredragsholder om relasjoner.

TOKTOK — 21 SPRÅK

NYTT
BARNEHAGE-
UNIVERS

Lek og lær

Toktok er et univers som består av konkrete, bøker, spill, plansjer og et digitalt univers hvor alle temaene samles og begrepene møtes. På den måten kan barnet gå fra det kjente til det ukjente og jobbe med de samme begrepene på forskjellige måter. Bak utviklingen står pedagoger med lang erfaring. Universet er utviklet med støtte fra Utdanningsdirektoratet.

Toktok Digital – fire kahytter - 22 språk!

Toktok Språkglede – 213 ord på 17 språk!

Toktok Leseglede – utvalgte litterære perler på fem språk!

Toktok Fest og feiring – høytider fra verdensreligionene på fem språk!

Toktok App-er – bestilles i AppStore:

Toktok Ord, Toktok Klær, Toktok Rom og Toktok Bilder

Besøksadresse
Akersgata 47/49
0180 Oslo

Postadresse
Cappelen Damm AS
Postboks 1900 Sentrum
0055 Oslo
21 61 65 00

toktok.edu.no
toktok@cappelendamm.no

CAPPELEN DAMM

Tryllehylle

Gamle, eller nye hyller kan romme mer enn leketøy. Med et trylleslag kan du gjøre dem om til en buss, en kjempestor puttekasse eller et byggebord.

I BARNEHAGEN er det en utfordring å skape lekerom som kan overraske og gi ny inspirasjon hver dag. Da kan en tryllehylle være et dynamisk innslag i rommet. Uansett hvilken vei den står kan den by på noe spennende. Gjør om de gamle hyllene til mulighetenes møbel. Du kan dekorere sidene med speil og fylle hyllene med sanseforlokkende lekemateriell – som strøpebukseføtter med noe som lager lyd og er spennende å ta i, som knapper, ris og kastanjer.

TEKST OG FOTO:

Trude Anette Brendeland
Barnehagelærer, holder inspirasjonskurs, skriver artikler og bøker som fantasifantasten. no. Jobber i «Eventyrhuset lekeverksted» i samarbeid med Fantoft gård studentbarnehage, Bergen. Hun gir deg inspirerende tips i hvert nummer.
trudebrende@hotmail.com

AT MØBLER KAN ha mer enn en funksjon er noe alle barn vet. Ei tryllehylle kan du lage av ei hylle du finner i barnehagen, på et loppemarked eller bruktbutikk, eller du kan kjøpe ei ny hylle til formålet. Det er lurt at den er lav og ikke så tung, slik at den kan flyttes omkring, legges ned og vendes. Det skal ikke være fare for at den kan veltes over barn. Legger du hylla ned på et teppe kan den bli en ressurs for rollelek – et gjemmested, en båt, eller en buss. Ta plass, lukk dørene og se hvor det bærer.

SE HYLLER FRA ulike vinkler og tenk over bruksmulighetene. Det kan være lurt å feste en bakplate på. Da kan den fungere som platå om den ligger. De yngste ville bli glade om den hadde noe spennende å fikle med festet på baksiden – som små luker, brytere og låser. Da blir den artig å leke med uansett hvilken vei den står.

EN LIGGENDE hylle kan også romme overraskelser som alle sanser vil sette pris på. Ved å stifte fast et tøyelig stoff med hull i kan du forvandle den til en enorm puttebasse for de yngste. I kombinasjon med baller, rør eller erteposer blir den et møtested for eksperimentering, sanselek og samhandling. Sammen med bildet fra en projektor blir sansekassene også et sted for lek med lys og skygge.

EKSTRAIDEEEN

Duplohylle

FLYTER DUPLOEN over alt? Da kan en tryllehylle oppfylle tre ønsker på en gang – orden med lur oppbevaring, byggebord og et møtested. Fest ei plate på baksiden av hylla og legg den ned som et platå. Du kan også lime duploplater bak og på sidene, slik at barna kan bygge i ulike vinkler.

Da sanger og skuespiller Lisa Stokke gikk i barnepark frøs hun og de andre barna noen ganger så mye at de latet som de måtte på do for å komme inn i varmen i noen minutter.

LISA VAR EI RAMPEJENTE

Lisa Stokke frøs alltid da hun var ute i barneparken og misunte barna som fikk være inne. Sangeren elsket å gjøre rampestreker.

TEKST OG FOTO:

Kjersti Salvesen
frilansjournalist
godkommunikasjon@gmail.com

Det jeg husker aller best fra Tromsdalen barnepark, er at jeg alltid frøs. Det tok på å være ute, året rundt, i arktiske strøk i all slags vær, sier skuespiller og sanger Lisa Stokke (42). Hun er aktuell som Evita på Bømlo i sommer på det

som skal være Nord-Europas mest unike friluftsscene.

LATET SOM DE MÅTTE PÅ DO

Moren jobbet ikke fullt, så Lisa var hjemme sammen med henne til hun var tre-fire år.

– Jeg var en aktiv liten unge, så det var nok hardt arbeid for mamma å skulle gjøre noe mens jeg var i nærheten, sier Lisa lattermildt. Barneparken var åpen fra 10 til 14, og leken foregikk utendørs. Det var et lite hus innenfor parkens gjerd, der de spiste lunsj og gikk på do.

– Det hendte vi frøs så mye at vi latet som om vi måtte på do for å komme inn i varmen i noen minutter, forteller Lisa. Det var bare ett toalett, og køen var ofte lang. Døren sto alltid på vidt gap, så det ble ikke mye privatliv.

– Jeg ble vant til det – og den dag i dag hender det fortsatt at jeg sitter på do med åpen dør, humrer Lisa.

MISUNNELIG PÅ INNELEK

Det var ikke så mange valg når det gjaldt barnehager i Tromsdalen da Lisa vokste opp. Det var barneparken, eller en vanlig barnehage.

– I barnehagen hadde de jo lengre dager, og de var inne! Jeg husker jeg var med en venninne i barnehagen og ble så imponert over fasilitetene, og ikke så rent lite misunnelig på at de fikk leke innendørs. Ja, de fikk til og med servert varm mat, sier Lisa.

Sangeren, som fikk sitt internasjonale gjennombrudd i 1998 da hun fikk hovedrollen i Abba-musikalen «Mamma Mia» i London, legger til at hun tror det er annerledes for de barna som går i utebarnehage i dag, sammenlignet med på 70- og 80-tallet.

– Vårt uteområde var lite og begrenset innenfor et gjerde, minnes Lisa.

LIKTE Å VÆRE RAMPETE

Til tross for at Lisa ofte var både våt og kald, har hun mange gode minner fra barneparken. Det beste minnet, er at hun kunne leke hele dagen, og at det alltid var noen å leke med.

– Jeg elsket å svinge meg rundt svingstangen og å huske. Dessuten likte jeg godt å være rampete!

Lisa minnes en gutt som kastet sand på henne. Hun ble så sint at hun fylte ei bøtte med vann og helte over ham.

– Det er rart hva man husker, sier hun lattermildt. Lisa forteller at hun havnet i en del trøbbel i barneparken – og at hun ikke alltid var uskyldig selv.

– Vi lekte fire timer hver dag innenfor det samme gjerdet. Det var ikke store uteplassen – og det hendte vi fant på noen påfunn for å ha det gøy. Det var jo ingen store sprell, men likevel brudd på reglene, som å snike

seg bak det lille huset. Det var ikke lov, men veldig forlokkende. Bak huset var det stille og fint å sitte og prate. Men vi ble hentet så fort de ansatte merket det, sier sangeren. Lisa minnes også at det var maktkamp om de morsomste lekeapparatene.

– Mine favoritter var svingstangen og huskene – og jeg var ikke redd for å stå på for å få holde på der, sier Lisa og ler.

STRENGE, MEN RETTFERDIGE

Lisa likte våren med litt mindre ullklær og mye smeltevann.

– Vi lagde veier i den grove sanden i sandkassen og lot vannet renne. Det var veldig gøy.

Hun var også glad i å plukke blomster, som hun ga både til moren og til de ansatte. Hun likte dem. De var strenge, men snille og rettferdige.

– Jeg synes noen ganger at de var litt vel strenge, men de måtte jo være det. Ellers kunne nok mye ha gått galt. Vi var 20–30 barn og kun to ansatte, så det hendte det gikk vilt for deg. Det må ha vært en vanskelig jobb. Når jeg tenker tilbake, synes jeg at de gjorde en veldig god jobb, smiler skuespilleren.

SANG GRAND PRIX-LÅTER

Lisa forteller at hun og vennene i barneparken pleide å klatre opp på gjerdet og synge «Sámiid ædnan», som vant Melodi Grand Prix i 1980.

– Vi sang for full hals til vi ble løftet ned av de voksne.

↑ Lisa Stokke fikk sitt internasjonale gjennombrudd i 1998 da hun fikk hovedrollen i Abba-musikalen «Mamma Mia» i London. Hun har også deltatt i den norske Melodi Grand Prix-finalen. Foto: Ned Alley/Scanpix

Lisa brukte også å klatre opp på gjerdet da moren leverte henne i parken.

– Jeg var en dramaqueen og sto der på gjerdet og hylte til jeg ikke kunne se mamma lengre. Det var ikke bevisst for å plage henne, men min måte og fortelle at jeg heller ville være hjemme med henne, enn å være i parken. Jeg tror de fleste unger har det sånn, selv om de har det gøy i barnehagen, sier Lisa Stokke.

66

VI LEKTE FIRE TIMER HVER DAG
INNENFOR DET SAMME GJERDET,
SÅ DET HENDTE VI FANT PÅ NOEN
PÅFUNN FOR Å HA DET GØY.

LISA STOKKE (42)

- **Kjent som:** Skuespiller og sanger
- **Fra:** Tromsø
- **Bor:** i England
- **Familie:** Gift med britiske Tim Jolly. Sammen har de barna Jasper og Tallulah.
- **Aktuell:** Spiller Evita på Bømlø i sommer, på Moster amfi, som skal være Nord-Europas mest unike friluftsscene.

Professor emerita Berit Bae ønsker med sin nye bok å skape debatt om hvordan det står til i norske barnehager.

– Det er en manglende respekt for barns liv i barnehagen

TEKST OG FOTO:
Line Fredheim Storvik
linsto@udf.no

Foreldre og barns rettigheter i barnehagen er knapt lovregulert, og det kan føre til at barnehagen lett blir nedprioritert, mener professor emerita Berit Bae.

Drift av barnehagen og foreldre og barns rettigheter i barnehagen er knapt nok lovregulert sammenlignet med for eksempel skolen, sier Berit Bae. Skolen har mange flere lover som regulerer gruppestørrelse og hvordan skolen skal drives. Den anerkjente barnehageforskeren og pensjonerte professoren i barnehagepedagogikk ved Oslo Met storbyuniversitet sier

tydelig ifra i sin nye bok «Politikk, lek og læring».

– Barnehagen har i dag til dels dårlige rammebetingelser, så jeg håper boka kan føre til en diskusjon rundt dette, og hvordan vi kan gjøre den bedre, sier Bae.

OVERKJØRER FAGKUNNSKAP

Berit Bae håper boka vil føre til en debatt om hvordan det står til i norske barnehager og om mangelen på lover og retningslinjer.

– Lover om bemanning, faglige kvalifikasjoner og gruppesammensetning er viktige bidrag for å sikre god kvalitet til barnas beste. Uten klare bestemmelser om kvalitet vil barn og barnehager lett komme nederst på prioriteringslista etter at alle andre lovpålagte oppgaver har fått sitt, påpeker Bae.

Stabil personalgruppe, pedagogiske ledere med barnehagelærerutdanning og krav om gruppestørrelse er helt nødvendig for å få barnehager med god kvalitet, mener Bae.

– Barnehagene kan ikke oppfylle de samfunnsbestemte formålene uten et barnehagefaglig utdannet personale som er til stede med barna, sier Bae.

MANGLENDE RESPEKT

Berit Bae mener det er nødvendig å forstå barnehagen fra mange kanter. Både fra et samfunnsnivå og politisk nivå (makronivå) og fra det daglige arbeidet i barnehagen (mikronivå.)

– Jeg har opplevd en manglende respekt for barns liv i barnehagen gjennom uttrykk som «de **bare** leker» eller «de oppfører seg som om de går i barnehagen», sagt på nedvurderende måter. Barn og barnehagen blir ofte sett på som underordnet andre samfunnsinteresser, sier den tidligere professoren. Hun mener fagkunnskap lett blir overkjørt av politiske prosesser, og har selv erfart hvordan det er å ha mangelfull innsikt i det politiske spillet og at det ikke bare nytter med fagkunnskap.

– Heldigvis kan fagfolk komme med kritikk over tiltak som overkjører barns rett til lek og læring, slik vi så med barnehageopprøret mot ny stortingsmelding for barnehager i 2016, påpeker Bae.

TRENGER MOTSTAND

Målet med den nye boka er å få frem at barnehagelærerne gjør et viktig og komplekst og omfattende arbeid, som

krever kunnskap om fag, relasjoner og kommunikasjon.

– En barnehagelærer må kunne ta både et makro- og et mikroperspektiv. Det betyr både å yte motstand mot politiske føringer dersom det er behov for det, og å forholde seg til omsorg og lekenhet på tur, eller ved stallebordet, sier Bae.

FORDELER ANSVAR

Seniorrådgiver Morten Solheim i Utdanningsforbundet sier Berit Bae med boka plasserer ansvaret der det hører hjemme. Sammen med barnehagelærer Brigitte Fjørtoft diskuterte han boka på boklanseringen.

– Ansvaret for lover og regler legges til politikerne, mens møtet med barna legges til de som jobber med ungene, sier Solheim. Han kunne godt tenkt seg at Bae var enda kvassere mot beslutningstakerne. Han sier boka er sterkt forankret både i den nordiske barnehagemodellen, i norske lover og FN-konvensjonen.

– Vi trenger denne boka. Den tør å ta i bruk de barnehagerelaterte ordene som vi ikke tør å si lenger, som «Ja, vi driver med grensesetting i barnehagen.» I tillegg blir lekenheten hos barnehagelærerne trukket frem som en forutsetning for det samfunnsopdraget vi har, sier Brigitte Fjørtoft.

KAMPSKRIFT FOR BARNEHAGEN

– Berit Baes siste bok er et kampskrift for barnehagen og kan bidra til at enda flere innser barnehagepolitikkenes innflytelse, sier Ingeborg Tveter Thoresen som har anmeldt boka for Første steg i dette nummeret.

– Boka kan fungere som en faglig veiviser i et terreng som er i ferd med å tåkelegges. Baes vending mot politikken kan bidra til at enda flere innser barnehagepolitikkenes innflytelse, sier Thoresen.

Les anmeldelsen av boka på side 60.

➔
Barnehagelærer
Brigitte Fjørtoft (t.v.)
mener Berit Bae i
sin nye bok tør å ta i
bruk de barnehage-
relaterte ordene vi
ikke tør bruke lenger,
som grensesetting.
Seniorrådgiver Morten
Solheim i Utdannings-
forbundet sier forfatteren
gjør gjerne kunne
vært enda kvassere
mot politikerne.

Julie (1) får hjemmebesøk før barnehagestart

Barnehagen har innført hjemmebesøk før barnehagestart for de minste. De ansatte mener effekten er oppsiktsvekkende.

i har alltid vært opptatt av at barnehagen skal være en trygg base for barna, og at vi skal gjøre alt vi kan for at alle skal ha det bra. Likevel har vi sett at oppstarten kan være en tøff utfordring for de yngste, sier pedagogisk leder Tone Merethe Røed i iFokus Lysheim barnehage i Larvik. Hjemmebesøk før oppstart fører til bedre tilvenning og at barna finner seg fortore til rette.

TRYGGHET OG NÆRHET

– Vi ser at barn som har hatt besøk av ansatte i sitt eget hjem, fortore slipper seg løs fra mamma eller pappas fang, enn de barna som aldri har sett noen av oss før. Dette trygger også foreldrene. Barna kommer fortore inn i gruppa, og oppstarten blir smidigere, sier Røed.

Fem barn mellom ett og to år er i full gang med leken, når Første Steg besøker avdeling Marihøna i barnehagen. De har valgt aldersinn- delte avdelinger, for bedre å kunne tilpasse det pedagogiske tilbudet.

Pedagogisk leder Tone hadde allerede tatt i bruk «Circle of security» eller «Trygghetssirkelen» for å få til en bedre tilvenning, og flere ansatte var kurset i tilknytningsmodellen, som viser hvordan man kan se barnet innenfra, og dermed forstå barnets signaler bedre.

Tone ønsket likevel å gjøre oppstarten enda mykere for barna. Og da hun leste om forskningsprosjektet «Barnet i Centrum» i Danmark på utdanningsnytt.no/forste-steg, ble frøet sådd. Danske forskere kunne vise til gode resultater ved at barnehageansatte besøkte barnet hjemme før barnehagestart. Tone tente på ideen. Og med positiv styrer og ansatte og åpne foreldre, ble prosjekt hjemmebesøk satt i gang.

FANT SEG FORTERE TIL RETTE

Barnehageansatt Anita O'Bray har vært på hjemmebesøk hos flere barn, og hun var også med til lille Julie. Mamma Anne Line a'Toftini hadde nylig flyttet til Larvik sammen med sin mann og tre barn på ett, fire og ni år.

– Siden Julie er nummer tre i søskenflokket,

TEKST:
Merete Sillesen
frilansjournalist
ramesil@hotmail.com

FOTO:
Sigrid Ringnes
Østlandsposten
sigrid.ringnes@op.no

↑ Barnehage-ansatt Anita O'Bray nærmer seg Julie (1) forsiktig hjemme på barnerommet hennes før barnehagestart i iFokus Lysheim barnehage i Larvik, mens Julie ennå er trygg på mamma Anne Lines fang.

var jeg nok ganske rolig, men jeg ble enda mer beroliget da vi fikk tilbud om hjemmebesøk, sier Anne Line. Hun er superfornøyd med iFokus Lysheim barnehage, der både fireåringen og Julie går.

– Selv om Julie har fulgt eldre søsken til barnehagen fra hun var nyfødt, var det en ny erfaring å skulle si ha det til mamma og pappa selv. Derfor setter vi stor pris på fokuset de ansatte har på trygg tilvenning. Og vi ser at Julie

fant seg fortore til rette, enn hennes eldre søsken gjorde da de var på samme alder.

GJENNOMFØRINGEN I PRAKSIS

Tone forklarer at begrepene «tilvenning» og «oppstart» tidligere stort sett hadde samme betydning. Det er nå endret på avdeling Marihøna. De ansatte og foreldrene samarbeider om tilvenningen. Oppstart skjer etter tilvenningsperioden. Siden barna i barnehagen gjerne sover én

1. Pedagogisk leder Tone Merethe Røed fra iFokus Lysheim barnehage i Larvik er på første hjemmebesøk hos Julie (1) og mamma Anne Line Á Toftini etter å ha lest om metoden i Første steg. 2. Barnehageansatte drar på hjemmebesøk til Julie, mens de minste barna sover formiddagsduppen i barnehagen. 3. Når Julie (t.v.) begynner i barnehagen møter hun et kjent ansikt i pedagogisk leder Tone, som har vært på hjemmebesøk. Det gjør Julie raskere trygg og tilvenningen bedre. Foto: Merete Sillesen

NÅR BARNET FÅR ØYE PÅ DEN ANSATTE SOM HAR VÆRT PÅ HJEMMEBESØK, SKJER DET NOE.

eller to ganger på dagtid, planlegger de ansatte hjemmebesøk hos nye barn i sovnetiden.

– Vi har 14 barn og fire ansatte, så hjemmebesøkene går ikke utover barna som allerede er i barnehagen, påpeker pedagogisk leder Tone.

Hun forklarer at det gjerne avtales to hjemmebesøk med barnets tilknytningskontakt. Utover det, planlegges alt ut fra barnets behov. Noen barn trenger lengre tid enn andre på å bli

trygge. Etter hjemmebesøk, kommer barnet på tilvenning i barnehagen. Når barnet får øye på den ansatte som har vært på hjemmebesøk, skjer det noe, ifølge pedagogisk leder Tone. Et kjent fjes bidrar til trygghet, blant ellers fremmede barn og voksne.

– I tillegg til våre hjemmebesøk anbefaler vi at foreldrene setter av en uke til myk tilvenning i barnehagen. Deretter er de fleste barna klare for oppstart, forteller Tone.

TIPS TIL TILVENNING

1. Legg alt til rette for hjemmebesøk i forkant.
2. Vær fleksible og tilpass tilvenningen etter det enkelte barns behov.
3. Følg med på forskning, og våg å gå nye veier og teste ut lovende metoder.
4. Forbered foreldrene på å bruke en uke på tilvenning. Minn dem gjerne på at mor og far har krav på tre dager hver.
5. Lytt til foreldrene, de kjenner barnet best.
6. Legg vekt på kommunikasjonen, også med foreldrene. Det kan være like viktig å trygge dem.
7. Start på nytt hvis barnet fortsatt er utrygt etter oppstart.

Kilde: Pedagogisk leder Tone Merethe Røed

TEKST:**Kristine Storli Henningsen**

journalist, gestaltterapeut, trebarnsmor, forfatter og foredragsholder med bloggen antisupermamma.no, der hun tar avstand fra kravet om å være perfekte foreldre og hyller det å være uperfekt og stolt av det.
kristine@s-henningsen.com

DITT BESTE ER GODT NOK

Barnet ønsket seg is i bursdagen i barnehagen, men moren ville lage kake for å vise at hun var en god mor. Fallet er stort når vi ikke klarer å oppfylle kravene til oss selv.

Når barna begynner i barnehagen settes mange tanker i sving hos oss foreldre, og ikke alle er like lyse. Vi er selvsagt spente på hvordan barnet blir ivaretatt, på hvordan hun vil utvikle seg, om han vil få venner. Like spente tror jeg vi er på hvordan personalet, og de andre foreldrene, vil oppfatte oss som mamma eller pappa. Fra å ha tuslet hjemme med barnet noen måneder, eller år, får vi nå et utenfra blikk. Noen skal ikke bare vurdere barnet, men oss også. Ikke minst kan barnet prate, eller er på nippet til det, og kan røpe ting fra hverdagen hjemme.

BAKER KAKE FOR Å VISE SEG FREM

Jeg hørte en kollega si at datteren ønsket seg is til bursdagen sin i barnehagen. Likevel insisterte min kollega på å lage kake i tillegg, så de andre fikk se at hun kunne bake og dermed oppfylte «morskriteriene». Jo da, kravene kommer fra oss selv. Men vi lever også i et samfunn der det eksisterer normer for hva en god mor er. Hun lager næringsrik mat, helst fra bunnen

av, er tålmodig og pedagogisk, kler barna fornuftig, skaper gode rutiner, leser for barna, stimulerer dem, og altfor mye mer. Derfor er fallet stort når vi ikke klarer å oppfylle disse kriteriene – som nær sagt er utopisk. Det skal lite til før det gode morsbilde, som vi vil ha av oss selv, sprekker. En liten bemerkning kan være nok. Vi småbarnsforeldre er skjøre.

GI ROS TIL FORELDRENE

Derfor kan det være lurt å tenke som med ungene: Det er bedre å oppmuntre det som er bra fremfor å kritisere. Jo mer ros til foreldrene, jo mer selvtillit, og jo bedre foreldre blir de.

Det er så lite som skal til den gode veien også. For eksempel at den ansatte ikke sitter med klærne på når du kommer for seint til å hente i barnehagen (av og til klarer man bare ikke det racet, uansett hvor mye man prøver) og i stedet sier at «sånt kan skje, jeg har ingenting jeg skal rekke, og hun har kost seg mens vi har ventet». Du blir så glad at du nesten begynner å grine. Fordi du har sittet med hjertet i halsen hele bilturen og følt deg som verdens verste mamma.

SKYLDER PÅ OSS SELV

De fleste foreldre er også spente på samtalen med barnehagepersonalet. Hvordan går det med henne, egentlig? Og alt som er «galt» er det lett å ta på seg selv. Når barna ikke lykkes med noe skylder vi automatisk på oss selv – det er noe vi ikke har fått til. Den børen er tung å bære. Da er det godt med en som tar det store perspektivet – en som legger vekt på det positive, som minner deg på at unger er forskjellige, og at det som regel blir bra folk av dem.

Vi foreldre gjør så godt vi kan, ut fra omstendighetene. Så vær raus, støtt dem til å være det beste de kan være og vite at det er nok. Det samme gjelder for øvrig alle som jobber i barnehagen. På den måten gir vi alle barna det samme budskapet: Du kan bare gjøre ditt beste, og derfor er ditt beste alltid godt nok.

I hvert nummer inviterer vi fagfolk som jobber opp mot barnehager til å skrive om et tema de brenner for.

TEKST:
Line Fredheim Storvik
redaktør
linsto@udf.no

FOTO:
Charlotte E. Wiig
fotograf
mail@charlottewiig.com

Lekens forsvarer

Anne Greve har sagt nei til å stille opp på Skavlan og er vettskremt før hun skal holde foredrag. Professoren mener barnehagens viktigste oppgave er å bygge barns selvtillit.

Hun er kjent for sin kamp mot formell læring i barnehagen og for å ta vare på lekens egenverdi. Hun er trolig den i Norge som kan mest om små barns vennskap og er en populær foredragsholder landet rundt. Anne Greve kvier seg ikke for å si regjeringens barnehagepolitikk midt imot. Hun er motstander av kartlegging og språkprogrammer og aktiv i Utdanningsforbundet. Nå er den engasjerte og frittalende barnehagelæreren blitt professor i barnehagepedagogikk ved Oslo Met storbyuniversitet. Hun er opptatt av at alle barnehagelærere skal finne sitt eget credo; hva de tror på, og hva som er viktig i jobben.

LETT Å RIVE NED SELVTILLIT

– Mitt credo er at barna hver dag skal bli anerkjent og respektert i barnehagen. Barnehagens viktigste jobb er å bygge barns selvtillit. Da tåler de mer, mener professoren. Derfor er hun sterkt imot språkgrupper og språkpaker i barnehagen.

– Selv om vi driver med språkarbeid på en leken måte, er det lett at vi bygger ned barns selvtillit, fordi barna lett oppdager om de svarer feil. Begynner barna på skolen med lav selvtillit tror jeg de stiller svakere, sier professoren. Selv kan hun takke en trygg barndom med selvstendige familiekvinner som forbilder for sin selvtillit.

FRITJOF NANSENS OLDEBARN

Med en utearbeidene mamma fikk Anne Grev mye ansvar.

– Jeg hadde ikke altfor mange venner og lærte tidlig å trives i sitt eget selskap. Kanskje var det ikke tilfeldig at hun, som er oldebarnet til Fridtjof Nansen, ble forsker med doktorgrad. Nansen som er mest kjent som polfarer, var også vitenskapsmann med doktorgrad.

– Jeg er stolt over å være hans oldebarn, men kanskje mer stolt av å være oldebarn av kona hans, romanseangerinnen Eva Sars Nansen. Hun holdt konserter mens han gikk til Nordpolen, hadde sin egen karriere og klarte å stå i alle hans elskerinnehistorier, forteller Greve. Hun har

vokst opp i hagen til Polhøgda, Nansens hjem som nå er forskningsinstitutt. Flere i familien har arvet deler av den store tomte og bygd hus der, deriblant Anne, hennes mann og to barn. En arv Anne har tatt med fra oldefar Nansen er interessen for flyktningpolitikk. Nansen fikk Nobel fredspris for sin innsats for flyktninger. Anne er selv venn med en syrisk flyktningfamilie, som hun har hjulpet i Norge.

SERVE FOR KONGEN

Til tross for sin oppvekst på Oslos vestkant beskrives Anne Greve som ujålete og lite høytidelig.

– Jeg lærte tidlig at jeg ikke skulle tro jeg var noe fordi jeg var en Nansen, forteller Anne. Hennes oldefar var en god venn av Kong Haakon, så Annes mormor var i omgangskretsen til kongefamilien. Anne har selv som ung vært med og servert i selskaper der Kong Olav var tilstede.

– Min mormor var mitt store forbilde og veldig ujålete. Hun lærte oss at folk er folk, og at ingen er finere enn noen andre. Kanskje har min bakgrunn, der vi ikke trengte hige etter

– Vi er i ferd med å lage et samfunn der det å ha venner er en prestasjon. Vi må slutte å snakke så mye om vennskap og heller snakke om å ha noen å leke med. Du kan leke med noen uten å være venner, sier professor i barnehagepedagogikk Anne Greve ved Oslo Met storbyuniversitet.

“

MIN MORMOR VAR MITT STORE
FORBILDE OG VELDIG UJÅLETE.
HUN LÆRTE OSS AT FOLK ER FOLK,
OG AT INGEN ER FINERE
ENN NOEN ANDRE.

☺ Professor Anne Greve er stolt over å være oldebarn av polfarer Fridtjof Nansen, og har selv arvet hans engasjement for flyktninger.

noe, gitt meg min trygghet, smiler professoren. Å bli professor har ikke vært noen selvfølge for den anerkjente forskeren, som var sikker på at hun ikke skulle bli barnehagelærer.

ET VIKTIG PERSONLIG MØTE

– Jeg har hele tiden synes det var gøy med barn og trivdes godt på utplasing i en barnehage i 8. klasse, men med akademikerforeldre var ikke barnehagelæreryrket helt innafor, forteller Anne Greve. Moren var jurist og faren statsviter. Men det personlige møtet med Anne Holum, da Anne var praktikant i barnehagen hennes, gjorde at hun søkte seg inn på Barnevernsakademiet.

– Anne Holum var en faglig sterk og dyktig styrer, og fikk meg til å se hvor viktig jobben som barnehagelærer er, forteller Anne.

NEI TIL VENNSKAPSGARANTI

Anne Greve beskrives som en rask, positiv og handlekraftig person, som aldri sier «det blir vanskelig». Hun tok hovedfag ved siden av full jobb og samtidig som hun fikk sin første sønn. I permisjon med sønn nummer to begynte hun å skrive bok om vennskap, som ble starten på temaet hun tok doktorgrad på.

– På 80-tallet lærte vi at barn under 3 år ikke har sosial kompetanse og ikke var venner. Jeg så at det ikke stemte, sier Greve. Vennskap for henne betyr tillit og gjensidighet. En venn er en hun har full tillit til, kan snakke med alt om, og som stiller opp for henne – og motsatt.

– Jeg har et par nære venner av den typen, men mange andre venner, sier Greve. Men vennskapsgaranti i barnehage er hun sterkt imot.

VI ER I FERD MED Å SNAKKE LEKEN NED. VI MÅ FÅ LEKEN TILBAKE SOM DEN ALLER VIKTIGSTE AKTIVITETEN I BARNEHAGEN.

ULIKE TYPER VENNER

– Vi kan ikke bestemme at noen skal være venner. Vi er i ferd med å lage et samfunn der det å ha venner er en prestasjon. Jeg hadde ikke trodd jeg skulle si dette, men vi må slutte å snakke så mye om vennskap og heller snakke om å ha noen å leke med. Du kan leke med noen uten å være venner, sier Greve. Hun sier en venn ikke trenger være like gammel som deg. Det kan være en bestefar, en nabo eller en slektning.

– Vennskap er en gave og det skal man ikke ødelegge, mener Greve som ønsker at foreldre skal senke skuldrene med hensyn til kravet om at barna skal ha venner.

ØDELA BARNAS VENNSKAP

Anne forteller ærlig at hun som barnehagelærer selv har ødelagt et vennskap.

– Det var to barn som alltid ville leke med hverandre og som lagde mye støy og uro i leken. Jeg tenkte de hadde dårlig innflytelse på hverandre og skilte dem på hver sin avdeling. Etterpå innså jeg at jeg heller burde snakket med dem om braket, forteller Anne. Annes to sønner har gått i barnehagen, og hun selv i barnepark.

Anne prater engasjert og mye; på ut-pust og inn-pust så de brune og oransje trekulene på kjedet dingler over den burgunder pologenseren. Hun vil så gjerne fortelle om det siste forskningsprosjektet om barnehagelærernes deltakelse i barns dramatiske lek som hun holder på med sammen med universitetslektor Knut Olav Kristensen. Om hvor viktig det er at barnehagepersonalet deltar i lek. Smilet blir med ett alvorlig.

– Vi er i ferd med å snakke leken ned. Vi må få leken tilbake som den aller viktigste aktiviteten i barnehagen. Den beste skoleforberedelsen er å få barna til å leke i barnehagen.

SA FØRST NEI TIL SKAVLAN

Anne Greve beskrives som en entusiastisk person med godt humør. Hun omtales som lett å omgås og til å stole på. Anne beskrives som karismatisk, en som lett tar rommet og snakker mye. Det har ikke alltid vært slik. Hun kan sitte og kaldsvette før et foredrag og tvinge seg selv til å ta ordet i store forsamlinger.

– Jeg har lært meg til å stå i det og tenke: Hva er det verste som kan skje? Og har erfart at det går bra, men det har kostet meg mye å komme dit, sier Greve. På veien sa hun først nei til å snakke om vennskap i tv-programmet «Skavlan», men gang nummer 2 sa hun ja etter massiv støtte fra kollegaer.

– Jeg var bevisstløs av skrekk, men klarte å svare. Jeg brenner slik for faget at jeg må våge å få det ut, minnes professoren. I dag er hun ikke redd for å si hva hun mener, og tar ofte ordet i den offentlige debatten.

– Jeg kan nok oppfattes som tøff, vanskelig og skremmende, for jeg går hardt ut når jeg er engasjert, sier professoren.

DEDIKERT BARNEHAGELÆRER

Anne Greve beskrives som en dedikert barnehagelærer som er opptatt av å ikke fjerne seg fra barnehagen i jobben på universitetet. Derfor har professoren vært mer opptatt av å formidle sin forskning i andre tidsskrift, enn de som gir akademiske poeng. Hun har hatt dårlig selvtillit på det å være forsker, fordi hun kommer fra praksisfeltet og fikk flere avslag på veien til å bli

professor. Professoratet ser hun på som en anerkjennelse.

– Jeg merker at folk hører mer på meg nå, og det gir meg en faglig tyngde, sier Greve. Fagforeningens gasjementet ble bokstavelig talt tent da barnehagen hun jobbet i som ung barnehagelærer brant ned. De ansatte fikk ikke oppfølgingen Anne mente de burde, og hun ble raskt kommunens første hovedverneombud for barnehageansatte. Nå jobber hun tjue prosent i Utdanningsforbundet som kontaktperson for universitets- og høyskolesektoren i Oslo.

– Som professor er det viktig at jeg er en del av profesjonen. Barnehageopprøret mot ny stortingsmelding i 2016 viser hvor viktig det er å stå sammen, sier Greve, som gjerne går i en varm diskusjon med Utdanningsforbundet.

TUR MED HUNDEN OG ROCKEKONSERT

Anne er et ja-menneske og spør du mannen hennes vil han si hun jobber for mye. Når hun ikke arbeider sitter hun gjerne med en god bok på stranda nedenfor huset, går en tur med hunden i skogen eller i teater. Hun hører gjerne på klassisk musikk, men stiller selvsagt opp når sønnen Jacob (27) holder rockekonsert. Lykken er å få til noe bra, som å se den syriske familien hun har hjulpet ha det godt, å oppleve at hun har med forsamlingen når hun holder foredrag og å gå tur med bikkja og se en soloppgang. Hun har det ikke bra når hun har sagt for mye ja, og ikke rekker stille opp for dem som trenger henne.

Hva vil du bli husket for?

– At jeg har vært et engasjert menneske som har betydd noe for profesjonen. En som ikke har vært noe orakel, men som har engasjert andre gjennom mitt engasjement. En som er ærlig og redelig og får folk til å tenke selv.

ANNE GREVE (59)

- **Vokst opp:** I et hus på tomte til sin oldefar Fridtjof Nansen på Polhøgda i Bærum.
- **Jobb:** Professor i barnehagepedagogikk, Oslo Met.
- **Bakgrunn:** Utdannet førskolelærer ved Barnevernssakademiet i Oslo i 1983. 17 års erfaring fra arbeid i barnehage og et år som lærer. Har studert et år ved Universitetet i Paris. Vært tillitsvalgt for Norsk Lærerlag, både på kommune- og fylkesnivå og hovedverneombud for barnehageansatte i Bærum.
- **1993:** Tok hovedfag i barnehagepedagogikk. Forsket på vennskap og lek, de yngste barna og barnehagelærerens profesjonshistorie.
- **Fra 2002:** ansatt som høyskolelektor ved barnehagelæreutdanningen ved HiO. Medlem av Utdanningsforbundet og kontaktperson for universitets- og høyskolesektoren i Oslo.
- **2007:** Doktorgrad om *Vennskap mellom små barn i barnehagen*. Vært leder av flere forskningsprosjekt, det siste om *forståelsen av risikobegrepet i franske og norske barnehager*.
- **Fra 2012:** Professor II ved Høgskulen i Sogn og Fjordane. Har skrevet flere bøker som *Førskolelærerens historie*, *Faglighet i barnehagen* og *Vennskap med Maria Øksnes*.
- **Skriver bloggen:** blogg.hioa.no/godebarnehageliv
- **Bor:** på Lysaker i Bærum
- **Familie:** Gift, to sønner på 23 og 27 år.
- **Liker:** Å gå tur, sitte på stranda med en bok, svømme, gå i teater, høre på musikk: like gjerne klassisk som rock.
- **Aktuell:** Ny professor i barnehagepedagogikk ved barnehagelæreutdanningen ved Oslo Met.

TEKST:

Cecilie Dyrkorn Fodstad
høyskolelektor i norsk,
DMMH
cecilie.fodstad@dmh.no

Christine B. Østbø Munch
førsteamanuensis i norsk,
DMMH
christine.b.o.munch@dmh.no

ILLUSTRASJON:

Lene Bakke Jacobsen
illustratør
lene.jacobsen@krollill.no

FIRE VEIER TIL GODT SPRÅKMILJØ

Dersom du bruker samtaler, bøker, poetiske tekster og er tilstedeværende i barnas lek, sørger du for å jobbe fram et godt språkmiljø i barnehagen.

I denne artikkelen skal vi kort gjøre rede for fire viktige faktorer i arbeidet med å styrke barnehagers språkmiljø. Perspektivene vi fremmer er også tydelige i den nye rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (2017).

FIRE FOKUSOMRÅDER

Barnehagelærere har utdanning i barns språkutvikling og hva som fremmer god språkutvikling. Likevel kan det være vanskelig å navigere i en verden av på den ene siden tilsynelatende enkle kommersielle språkpakker og på den andre siden tyngre ugjennomtrengelige forskningsartikler. Assistentene i barnehagene er de som er aller mest sammen med barna, og som i størst grad trenger en kort innføring i hvordan et utviklende språkmiljø kan skapes. I denne artikkelen ønsker vi å bidra til å lette dette arbeidet gjennom å fremme fire områder man kan fokusere ekstra på. I hovedsak er det to språklige (tekstlige) sjangrer vi vil trekke fram, nemlig samtalen og poetikken (rim, regler og sanger). I tillegg er leken også en viktig språkarena for barn, og vi kan si at måten barn snakker på i lek, utgjør en egen sjanger. Samtalen står likevel i en særstilling, og kombinert med lesing av (bilde) bøker kan disse utgjøre en uslåelig mikstur for språkutvikling hos barn.

SAMTALEN

I et sosiokulturelt perspektiv på læring er det sosiale fellesskapet mellom oss mennesker, og dermed også fellesskapet og samspillet mellom for eksempel voksne og barn, avgjørende for at vi skal lære. I et språklig perspektiv betyr dette at det språklige fellesskapet er viktig, og for at det skal være et språklig fellesskap må vi snakke sammen. Dermed blir samtalen en svært sentral læringsarena for både språk og mye annen kunnskap.

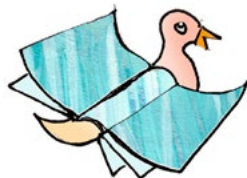
ULIKE SAMTALEMÅTER

Det er mange måter å samtale på, men det er de samtalene der barn og ansatte opptrer som likeverdige samtalepartnere, som barna lærer mest språk av. De yngste barna trenger ofte enkle spørsmål fra barnehageansatte som de faktisk kan svare på eller reagere på. Det kan være spørsmål som «Kan du sende meg melka?» og «Hva sier kua?» Barn med et mer utviklet verbalspråk bør ikke reduseres til å svare på spørsmål den voksne allerede vet svaret på. De kan delta i samtaler av mer utforskende art og svare på spørsmål som bare de vet svaret på. For eksempel «Hva lekte du i utetida?» eller «Hva likte du best ved den fortellinga vi nettopp leste?» Dette gjelder også for de flerspråklige barna, der vi skal passe oss for å stille for mange såkalte kontrollspørsmål bare fordi vi ikke deler verbalspråk.

Det blir snevert å tenke på språkarbeid bare som sang eller å jobbe med konkrete. Du kan drive godt språkarbeid gjennom den daglige samtalen, gjennom bøker og tilstedeværelse i barnas lek, mener artikkelforfatterne.

DET ER DE SAMTALENE DER BARN OG ANSATTE OPPTRER SOM LIKEVERDIGE SAMTALEPARTNERE, SOM BARNA LÆRER MEST SPRÅK AV.

Typiske eksempel på kontrollspørsmål er «Hvilken farge er det på stolen på dette bildet?», «Hvem er størst av den lille Bukkene Bruse og den store Bukkene Bruse?» og at man holder opp melkekartongen og spør «Hva heter dette?»

I barnehagehverdagen er det fullt av små øyeblikk hvor det er mulighet for å samtale med barna, som under måltidet, i påklledningssituasjoner og i ryddestunder. Bruk dessuten utetida til selv å fortelle, lytte til ungenes fortellinger og vær utforskende i møte med situasjoner og opplevelser som oppstår der og da. Hvorfor er for eksempel bladene på trærne grønne om våren, gule og røde på høsten, og brune og faller på bakken når vinteren nærmer seg? For å få til artige og spennende samtaler med barna der vi utveksler erfaringer, gleder og sorger, må vi være der ungene er og utnytte de mulighetene som finnes i barnehagens hverdagsaktiviteter til samtaler.

SAMTALE OM BØKER

Å utnytte hverdagssituasjoner er lettere sagt enn gjort. Å få til samtaler av en viss varighet med barnehagebarna kan være vanskelig, slik Gjems (2011) viser i kapitlet «Hverdagssamtalene – barnehagens glemte læringsarena?» Men alle barnehager har et kort i ermet som kan brukes for å få til lengre samtaler med barna, nemlig bøker.

Bildeboka bidrar til språklig utvikling på mange måter, men kanskje den viktigste måten er gjennom samtalen, som vi skal vise nedenfor. I tillegg bidrar den til utforskning av eget språk og til et styrket ordforråd og begrepsforståelse. Bildeboka er spennende for ettåringen og femåringen, om enn på litt ulike måter. Ettåringen fryder seg over å få bla i boka, peke i den og holde den opp ned. Femåringen kan høre lange og spen-

nende fortsettelsesfortellinger, og det er store muligheter for å ha underfundige, analytiske og utforskende samtaler med dem både om enkeltbegrep og om fortellingas forløp i tekst og bilder.

REPETISJON ER BRA

Alle barn liker repetisjon, så bøker bør gjenbrukes mange ganger. Etter hvert vil du oppdage at du og ungene sammen oppdager nye sider ved bilder og tekst. Kanskje de aller yngste bidrar med replikker de kjenner fra boka ved å lære seg begrep fra boka, eller ved å peke i boka og utfordre deg som formidler til å fortelle mer? Dette kan vi kalle lesestopp (Alfheim & Fodstad 2014, s. 32-34). Lesestoppene og de samtalene som springer fram gjennom disse, er det som gjør boka så verdifull i språksammenheng uavhengig av barnets alder, og som gjør at boka er det verktøyet som er mest veldokumentert som støtte for barns språkutvikling (se for eksempel Broström et al. 2013, s. 14-24). Som vi ser over, viser Gjems at det sjelden forekommer lange samtaler mellom voksne og barn i hennes studie. Trine Solstad har i samme bok sett nærmere på tre lesestunder i tre ulike barnehager. I alle disse tre gruppene foregår det lengre og utforskende samtaler. I den ene gruppa hun beskriver, foregår samtalen over tre kvarter og har 300 turveslenger, hvor 49 av disse dreier seg om hvordan snø blir til (Solstad 2011, s. 103). Gjennom at boka blir et felles fokus der både bilder og tekst kan utforskes med både opplagte og mindre opplagte assosiasjoner, blir boka unik i språksammenheng.

POETISKE TEKSTER

Mens vi kan si at vi gjennom samtalen og bøkene er mest opptatte av innholdet i språket, altså det vi snakker om, får formsida av språket – altså hvordan språket høres ut – oppmerksomhet i poetiske tekster som rim, regler og sanger. Innholdet i rimene kan gjerne være tull, som i *Bro bro brille* (hva betyr egentlig det?) eller *Elle melle deg fortelle*, men måten rimene er laget på, altså fra hvordan de minste byggeklossene er satt sammen til hvordan større deler settes sammen, er faktisk helt i tråd med norsk grammatikk. De

minste byggeklossene i talespråket vårt er enkelt-lyder som s, e, kj-lyden, y og ikke bokstavene. I navnene våre har vi begge bokstaven c, men i Cecilie har bokstaven c lyden s, og i Christine har den lyden k.

RIM OG TULLEORD

Det fins bestemte regler for hvordan lydene kan settes sammen til ord i hvert enkelt språk, og disse reglene kan vi når vi har lært språket vårt. For eksempel hører vi voksne som har norsk som morsmål at bynavnet Gdansk umulig kan være et norsk navn, mens vi godt kan si tulleordet akka. Ord kan også bare settes sammen på bestemte måter i norsk, som at preposisjonen kommer før utfyllingen sin, som i rygg i rand. Når vi snakker, uttales ordene våre på en bestemt måte, og setningene våre får også en egen rytme og melodi, og også der er rim, regler og sanger helt i samsvar med norsk uttale.

I rimene er det særlig lydene som er i fokus. Gjennom bokstavrimet kan man bli oppmerksom på en bestemt lyd, som f.eks. lyden f i bokstavrimet Ferdinand Feie. I enderimet er det gjerne to ord som er helt like bortsett fra én lyd, som f.eks. i ordene breie og bleie. Siden disse to ordene har forskjellig betydning, må det dermed bety at r og l er to lyder det er viktig å kunne høre forskjell på i norsk, altså at de har status som to ulike lyder. Arbeid med språkets lydside er særlig viktig for barn med dysleksi, og det kan hjelpe dem til bedre leseferdigheter (Melby-Lervåg 2016). Så skal vi ikke glemme at sanger, rim, regler, vitser og gåter gir glede for alle barn.

TILSTEDEVÆRELSE I LEKEN

Til slutt vil vi bare kort nevne leken. Vær til stede i barnas lek, og hjelp de barna som trenger å utvikle rollen sin i rolleleken eller som strever med å få innpass. Det kan du gjøre ved å introdusere nye rekvisitter som utkleddingsklær eller leker når du og dette barnet går inn i leken til noen av de andre barna. Du kan også gjøre det ved å hjelpe barnet med replikker i rolleleken. Hjelp de flerspråklige barna som ennå ikke deler så mye språk med resten av barnegruppa inn i de andre barnas lekverden. For eksempel krever

regellek lavere språkferdigheter enn rollelek. Vær en støtte til å høyne statusen til de barna som har en lav status som lekevenn. Det betyr ikke at du som ansatt i barnehagen alltid skal delta i barnas lek, men det betyr at du skal følge godt med og bidra når det trengs.

MER ENN BARE SANG

Det blir snevert å tenke på språkarbeid bare som sang, bare gjennom arbeid med konkrete eller bare med fokus på for eksempel preposisjoner som del av setningsstrukturen. Språk er mye – det er språket i bruk, kommunikative ferdigheter, sosiale ferdigheter, begrepsforståelse, lydforståelse og grammatisk forståelse. Barna må derfor få en mengde erfaringer med ulike måter å bruke språket på. Derfor oppfordrer vi alle dere barnehageansatte til å tenke over hvordan akkurat deres avdeling eller base jobber med de fire områdene skissert i denne artikkelen – *samtalen, boka, poetiske tekster og tilstedeværelse i barnas lek*. Hvor er dere gode? Hvor kan dere styrke dere? Og, ikke minst, verdsett den tida dere har sammen med ungene der fortellingene, bildebøkene, sangene, reglene, leken og samtalene dominerer. Slik danner dere et artig og variert språkmiljø for alle barn.

LITTERATUR

ALFHEIM, I. & FODSTAD, C. D. (2014). *Skal vi leke en bok? Språktilegnelse gjennom bildebøker*. Oslo: Universitetsforlaget.

BROSTRÖM, S., JENSEN DE LÓPEZ, K. OG LØNTODT, J. (2013). *Dialogisk lesing i teori og praksis*. Oslo: Pedagogisk Forum.

GJEMS, L. (2011). Hverdagssamtalene - barnehagens glemte læringsarena? I Liv Gjems og Gunvor Løkken (red.) *Barns læring om språk og gjennom språk. Samtaler i barnehagen*. Oslo: Cappelen Akademisk.

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET (2017). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/062a50467a86492b9ab1829df2433fae/ny-rammeplan-for-barnehagens-innhold.pdf>

MELBY-LERVÅG, M. (2016). Lastet ned 14. desember 2016: <https://laeringsbloggen.com/2016/04/05/dysleksi-og-fonologisk-bevissthet-i-barnehage-hva-hvorfor-hvordan-og-hvem/>

SOLSTAD, T. (2011). Litterære samtaler i barnehagen. I Liv Gjems og Gunvor Løkken (red.) *Barns læring om språk og gjennom språk. Samtaler i barnehagen*. Oslo: Cappelen Akademisk.

TEKST:

Einar Sundsdal
førsteamanuensis, Institutt
for pedagogikk og livslang
læring, NTNU
einar.sundsdal@ntnu.no

TEKST:

Maria Øksnes
førsteamanuensis i
pedagogikk, Institutt for
lærerutdanning, NTNU
maria.oksnes@ntnu.no

Lekens egenverdi i ny rammeplan

Barns lek vurderes både å ha instrumentell verdi og egenverdi i den nye, norske rammeplanen for barnehagen. Det kan by på utfordringer.

Om lek har egenverdi eller nytteverdi diskuteres ofte når tema er barns lek i barnehagen. Det konkretiseres imidlertid sjelden hva som forstås med begrepet egenverdi i denne sammenheng. Vi forfølger her spørsmålet om hva lekens egenverdi betyr og spør hvilken verdi ny rammeplan for norske barnehager (2017) tillegger barns lek.

ET UTDATERT TEMA?

Mange anser spørsmålet om lekens verdi som utdatert og gammeldags, eventuelt bare et personlig anliggende. Temaet er gammelt, men ikke utdatert. Vi innleder med å legge frem eksempler som underbygger at diskusjoner om lekens verdi bør være sentrale i den offentlige barnehagepedagogiske samtalen.

Psykologiprofessor Alison Gopnik (2016) anser temaet som høyst aktuelt. For Gopnik er ikke dette bare et personlig spørsmål, men et moralsk og politisk spørsmål forskere ikke kan overse.

Hun er ikke alene: Berit Bae (2018) mener det er snakk om en presserende problemstilling. I boken *Politikk, lek og læring* skriver hun at det viktigste med denne diskusjonen er at hvilket syn vi har på lekens verdi vil påvirke praksis i barnehagen.

ØKNING I ORGANISERT AKTIVITET

Ett empirisk eksempel på at diskusjonen om lekens verdi ikke er utdatert er den enorme økning i organisert aktivitet for barn. Forsker Susanne Nordbakke ved Transportøkonomisk institutt peker på at foreldre er opptatt av å veilede barn inn i lek de kan lære noe av. Fri lek anses som noe som ikke har egen verdi. Eksempelvis er over 80.000 barn under seks år er med på organisert idrett. Det er en økning på 34 % på ti år (Hovda, 2017).

Et annet eksempel som aktualiserer vår diskusjon er situasjonen i Danmark der lek som noe som har verdi i seg selv er skrevet tydelig inn i forslaget til ny læreplan for daginstitusjonen. Dette bryter med tendensen til å innføre mer systematiske læringsforløp i danske barnehager. Det nye lekvennlige klima kan henge sammen med at konsulentfirmaet Rambøll i en undersøkelse ikke kunne dokumentere at en målrettet innsats hadde positiv effekt på barnehagebarns kompetanse.

I forlengelsen av dette er det verdt å nevne at det fra naturvitenskapelig hold stilles spørsmål ved en lang tradisjon for å vektlegge hva leken kan bidra med i forhold til læring og utvikling, og at sentrale forskere (f.eks. Pellis & Pellis) ser ut til å

De viktigste kjennetegnene ved lek er moro, usikkerhet, utfordring, fleksibilitet og ikke-produktivitet, ifølge en generell kommentar til artikkel 31 (barn har rett til lek) i Barnekonvensjonen. Denne kommentaren er lite kjent, ifølge artikkelforfatterne.
Illustrasjonsfoto: Fotolia.com

støtte forestillingen om at leken først og fremst synes å ha en egenverdi (se Sundsdal & Øksnes, 2017). Før vi vender blikket mot den norske rammeplanen tar vi opp verdsetting.

VERDSETTING

I artikkelen «Om å verdsette barns lek» (Øksnes & Sundsdal, 2017) peker vi på at det verditeoretisk er vanlig å ta utgangspunkt i en antagelse om at verdier oppstår i utvekslingen mellom verden og verdsetteren. Verdsetting forstås som en aktivitet, og verdier ikke som noe statisk. Verdsetting er en objektorientert aktivitet, preget av kontekst og begrenset av det enkelte subjekts psykologi, historie og kunnskap (Jamieson, 2008).

Filosofen Thomas Hurka (2007) påpeker at det finnes svært ulike syn på hva verdi er og hva som kan anses å ha verdi i seg selv. Spørsmål om egenverdi er omstridt og «tett knyttet sammen med ens syn på verden og mennesket» (Ariansen, 2010, s. 77). Verdien av noe vil kunne forstås som noe relativt. Noe har «egenverdi for noen – nemlig den/de som «nyter» denne verdien» (Ariansen, 2010, s. 109). Det betyr at vurderinger om egenverdi er noe som veldig ofte er helt grunnleggende for folk. Hvilken verdi vi gir barns lek vil således kunne si noe om hvem vi er som mennesker.

INSTRUMENTELL VERDI OG EGENVERDI

Både personlig og filosofisk er det av betydning om vi anser barns lek som verdifull fordi den er et nyttig middel til å realisere noe annet enn lek, eller om vi vurderer barns lek som et gode i seg selv. Verditeoretisk skiller vi gjerne mellom *instrumentell verdi* og *egenverdi* (Hurka, 2006). Et vanlig eksempel på noe som har instrumentell verdi er penger. Økonomen John Maynard Keynes stilte en gang spørsmålet *what is economics for?* for å minne sine lesere på at det å streve etter rikdom ikke er et mål i seg selv, men et middel for å leve klokt og godt i overensstemmelse med sine medmennesker (Collini, 2012, s. x). Det er noe annet enn pengene som er det egentlig verdifulle man ønsker å realisere. Poenget til Keynes er at ikke alt kan ha instrumentell verdi. Noe må ha verdi i seg

selv. Det må ha en form for egenverdi. I lengden vil det være nærmest uutholdelig å gjøre noe bare fordi det vil føre til noe annet vi anser godt. Av og til må vi gjøre noe fordi det er godt i seg selv.

LITE KJENT KOMMENTAR

FNs komité for barns rettigheter aktualiserer med tyngde tematikken om lekens egenverdi som et sentralt tema for alle som forholder seg til barns lek. I 2013 ga de ut en såkalt generell kommentar til artikkel 31 (barn har rett til lek) i Barnekonvensjonen. Denne kommentaren er lite kjent, men har viktige vurderinger av barns lek. I sin juridiske analyse av barnets rett til lek presiserer komiteen hva slags lek det er statene anerkjenner barns rett til:

«Lek er enhver oppførsel, aktivitet eller prosess satt i gang, styrt og strukturert av barna selv; den finner sted når og hvor mulighetene oppstår. [...] lek i seg selv er ikke-obligatorisk, drevet av indre motivasjon og foretatt for sin egen skyld, snarere enn som et middel til et mål. [...] De viktigste kjennetegnene ved lek er moro, usikkerhet, utfordring, fleksibilitet og ikke-produktivitet.» (FN, 2013, s. 5–6, våre kursiveringer).

EN AKTIVITET ER LEK HVIS, OG BARE HVIS, DEN ER «SATT I GANG, STYRT OG STRUKTURERT AV BARNA SELV».

MÅ VÆRE SATT I GANG AV BARNA

Kommentaren representerer en sterk variant av tanken om lekens egenverdi. Demarkasjonslinjene som skiller lek fra andre former for atferd, aktivitet og prosess er tydelige. Når vi anser det som en sterk egenverdivurdering, er det fordi komiteen knytter noen av lekens kvaliteter uløselig til den. For at noe skal være lek, er aktiviteten eller prosessen helt avhengig av at disse kvalitetene er til stede. En aktivitet er lek hvis, og bare hvis, den er «satt i gang, styrt og strukturert av barna selv». Det innebærer at en rekke atferdsformer, aktiviteter og prosesser mange forbinder med lek faller utenfor den formen for lek Barnekonvensjonen gir barn rett til.

LEK I NY RAMMEPLAN

I lys av FNs analyser av lekens egenverdi, er det interessant å undersøke hva slags verdi leken tillegges i den norske rammeplanen (2017). Under overskriften «Barnehagen skal ivareta barnas behov for lek» finner vi nærmere beskrevet hva slags forståelse av lek som legges til grunn: «Leken skal ha en sentral plass i barnehagen, og lekens egenverdi skal anerkjennes. Barnehagen skal gi gode vilkår for lek» (s. 20). Egenverdi forklares ikke, men det står at personalet skal «fremme et inkluderende miljø der alle barna kan delta i lek og erfare glede i lek», samt «berike leken på barnas premisser» (s. 20). Disse formuleringene kan tyde på at man har en forestilling om lekens verdi som ligger nært opp til FN sin vurdering.

Vi finner imidlertid en tvetydighet når det gjelder vurderingen av lekens verdi – ikke den sterke vurderingen vi fant hos FN. Lekens egenverdi er i rammeplanen ikke knyttet til bestemte kvaliteter eller kjennetegn. Siden egenverdien ikke gis en tydelig begrunnelse er den svak, og leken er dermed åpen for å beskrives også som en ‘arena’ for noe annet, nemlig «læring og utvikling, og sosial og språklig samhandling» (s. 20). Det presenteres en instrumentell rasjonalitet der leken tilskrives middelverdi. Dette kommer tydelig til uttrykk i formuleringen: «Barnas lek danner et viktig grunnlag for arbeidet med fagområdene» (s. 47).

Barns lek vurderes både å ha instrumentell verdi og egenverdi i den norske rammeplanen. Det er nokså vanlig og ikke nødvendigvis et problem. Vi kan likevel spørre om det kan være en utfordring for praksis dersom vi legger til grunn at hvordan vi verdsetter noe påvirkes av konteksten vi befinner oss i.

LITTERATUR

- ARIANSEN, P.** (2010). *Miljøfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- BAE, B.** (2018). *Politikk, lek og læring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- FN** (2013). *Generell kommentar nr. 17 (2013) om barnets rett til hvile, fritid, lek, fritidsaktiviteter, kulturliv og kunstnerisk virksomhet (art. 31)*. Komiteen for barns rettigheter.
- GOPNIK, A.** (2016). *The gardener and the carpenter*. New York: Farrar, Straus & Giroux.
- HURKA, T.** (2006). Value Theory. I: Copp, D. (red.). *The Oxford Handbook of Ethical Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- JAMIESON, D.** (2008). *Ethics and the Environment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KUNNSKAPSDEPARTEMENTET** (2017). *Rammeplan for barnehagen. Innhold og oppgaver*. <https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf>
- HOVDA, K.** (2017). *Imot naturen*. Klassekampen 18. november, 20–26.
- MCDOWELL, J.** (1998). *Mind, Value, and Reality*. Cambridge, Ma: Harvard University Press
- SUNDSDAL, E. & ØKSNES, M.** (2017). Om verdsette barns lek (s. 50–69). I Øksnes, M. & Rasmussen, T.B. (red.), *Barndom i barnehagen: Lek*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- SUNDSDAL, E. & ØKSNES, M.** (2017). Om å stille feil spørsmål i lekforskningen. *Dansk Pædagogisk tidsskrift* 4 (17), 18–27.

TEKST:

Celina Winberg Larsen
barnehagelærerutdanningen
ved Høgskolen i Sør-Øst Norge,
Bakkenteigen
celina-w-l@hotmail.com

PÅ JOBB MED FANTORANGEN

Småbarn kan ikke forestille seg en gjenstand som noe annet enn det er, leste jeg under utdanningen min. Vår lek med Fantorangen viste det motsatte.

Før jeg kom ut i praksis hadde jeg lest en bok om barns språkutvikling og fantasien til de minste barna (A. Høigård 2013). Der står det at «barn under 3 år kan normalt ennå ikke bruke språket til å fantasere med, for eksempel å late som noe heter noe annet». Dette var noe jeg syntes var interessant og kikket spesielt etter på basen da jeg kom ut i praksis. Jeg ville motbevise dette, fordi jeg mener små barns fantasi er mer utviklet enn man kanskje tror. Det var vanskelig å se at barna tydelig gjorde gjenstander om til noe annet i leken de første dagene. Jeg måtte ta tak i småbarnas nåværende lek og utvikle den i retningen mot dramalek.

EN PAPPESKE BLE MATBOKS

Inne på basen min hadde de en stor bamse av Fantorangen. Toåringene var opptatt av denne bamsen rundt formiddagsduppen. Vi satt i putekro-

ken og koste med den. Etter noen samtaler om hvordan bamsen så ut kom det fra et av barna; «Fantorangen sover». Da la vi oss ned alle sammen og sov sammen med Fantorangen. Da vi våknet sa jeg at vi måtte jo gi ham litt frokost. Det var da det første tegnet på å gjenskape gjenstander dukket opp. En av guttene gikk bort til en skoeske, plukket den opp og ga den til meg, han sa; «dette er matboksen til Fantorangen, og oppi der er en gulost». Jeg tok med en gang tak i det gutten sa og spilte videre på det. Her kommer det tydelig frem at denne gutten kan bruke sin fantasi og gjøre en gjenstand om til noe annet enn det det er, selv om han er to år. Vi fortsatte å late som Fantorangen var et stort dyr, og vi måtte samarbeide om å flytte det bort til sklia. Alle klappet i hendene og jublet da Fantorangen endelig nådde sklia.

OBSERVERE DE SMÅ TINGENE

Når vi skal jobbe med de minste barna er det viktig å være åpen for fantasi og lek. Vi må kunne observere de små

tingene i hverdagsleken som betyr mye for barna; det er da de vil føle seg anerkjent og få et positivt bilde om sine egne ideer og fantasi. Ifølge Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (2017) skal barnehagen møte individets behov for trygghet, tilhørighet og anerkjennelse, og personalet skal observere, ta del i og berike leken på barnas premisser. Når vi tenker over hvor mange oppgaver barnehagen har, hvorfor ikke starte med leken? Det er mange mål som kan nås gjennom lek, omsorg, danning, sosial kompetanse og gjensidig respekt. La oss starte med å være aktivt deltagende i barnas lek.

I hvert nummer inviterer vi en student til å skrive om et tema studenten brenner for.

Voksnes leseglede smitter på barna

For å lykkes med å gi barn leseglede må de ansatte selv like bøker. I Berg barnehage har vårt utviklingsarbeid ført til engasjerte ansatte med bokglede som smitter på barn og voksne.

TEKST OG FOTO:
Therese Paulsen
pedagogisk leder Berg
barnehage, Trondheim
tp@asylselskapet.no

Barn skal leses for før de har et godt språk, nettopp fordi de skal få et godt språk (Hoel, Oxborough og Wagner 2011, s. 96). Jeg har stor tro på å bruke bøker for å legge til rette for språklig bevissthet og mulighet til god språkutvikling for barnehagebarn. Derfor leser vi daglig i Berg barnehage.

PERSONALETS ANSVAR

For å lykkes i å formidle bøker for og med barn, er det avgjørende at personalet selv liker bøker, fordi de er rollemodeller for å skape interesse og å motivere barna inn i leseaktiviteter. Å bruke bøker man selv liker og er glad i, er en forutsetning for å kunne gjøre formidlingen god. I Berg barnehage har vi har gjennom de tre siste årene jobbet med utviklingsarbeid for å skape bokglede blant personalet. Hver og en av oss har jobbet på et individuelt plan for å finne barnelitteratur som appellerer til oss. I team har vi reflektert rundt formidling, og hvordan vi skal nå barna i høytlesning. Vi har også jobbet for å skape gode leseaktiviteter. Denne måten å jobbe på har skapt et enormt engasjement i personalgruppa, og engasjement smitter – også på tvers av avdelingene.

FØRLEK

Presentasjonen av boka vil ha stor betydning for barnas holdning og interesse for boka, og hvilken forståelse de vil få av innholdet, hevder Kibsgaard (2012, s. 189). Å bygge forforståelse handler om hvordan det skapes forventninger

til boka og hvordan boka blir presentert før selve lesinga begynner. Jeg ser viktigheten av å være sensitiv, tolke barnas signaler og lære dem å kjenne for å kunne skape gode rom for forventningsoppbygging og førlek (Alfheim og Fodstad 2014, s. 32).

Barn fenges av ulike bøker, barn liker å bli lest for på ulike måter og ved ulike arenaer, og det er ikke sikkert alle barn er kjent med å lese bøker. Barnas interesse for boka vil kunne sees igjen i deres kroppslige innstillinger, spørsmål og reaksjoner. Det er viktig at personalet tar hensyn til mangfoldet. Like hyggelig som å sitte i armkroken å lese en bok, kan det være å krype under en busk på tur for å lese der. Noen liker å se på bilder, mens andre liker å skape egne indre fantasier, og her blir personalets rolle avgjørende. Vårt ansvar er å gi barna gode forutsetninger for å skape egne bilder gjennom å være engasjerte formidlere; skape stemning og dramatikk ved hjelp av stemme og toneleie, og skape liv i historiene vi forteller. Vår måte å lese på er avgjørende for hvilke bilder barna skaper i sin egen fantasi (Kibsgaard 2012, s. 188-190), og med dette må vi ta rollen vår på alvor.

SAMTALER VED HØYTLESNING

Underveis i lesinga blir bruk av lesestopp viktige virkemidler for å gi barna rom for innspill og deltakelse. De yngste barna viser ofte stor entusiasme for å delta underveis, og vi legger til rette for initiativ til lesestopp fra barna, så vel som voksen-initierte spørsmål og kommentarer. Små barn er nysgjerrige og handler spontant, og ved hjelp av en engas-

“

Å BRUKE BØKER MAN SELV
 LIKER OG ER GLAD I, ER EN
 FORUTSETNING FOR Å KUNNE
 GJØRE FORMIDLINGEN GOD.

I Berg barnehage i Trondheim
 lager de ansatte bildebøker
 sammen med barna, og med
 lydhøre voksne som hjelper barna
 å bringe fortellingen videre, kan
 de mest fantasifulle og fantastiske
 historiene oppstå.

jert formidler kan det oppstå mange spennende samtaler, også blant de aller yngste:

I lesekroken sitter assistenten sammen med Nikolai (1), og leser i en bok som handler om ei kråke som har mista hatten sin. Hatten ble tatt av vinden og sitter fast i et tre. I en tidligere leseaktivitet har personalet klippet ut en hatt av papp som de har hengt opp i en stolpe som står midt i avdelinga. Assistenten leser, og kommer til den siden hvor hatten blir tatt av vinden. «Sviiiisjjj» sier hun og Nikolai reiser seg opp. Han løper bort til treet. «Der! Der!» roper han og peker opp mot hatten. «Ja, DER er hatten til Kråkefar!» bekrefter assistenten. Nikolai ler, peker og klapper seg på hodet mens han sier: «Der!». Assistenten smiler og sier; «Du visste at hatten hang høyt oppe i treet! Du fant den du, Nikolai!»

Lesestopp initiert av barna krever at personalet lytter, bekrefter og viser interesse. På den måten kan det enkelte barn bli sett og hørt, og vi kan gi gode muligheter for å øve på språk og kommunikasjon i deltakelse med andre.

BARNAS EGNE TEKSTER

Barns tekster sees på som multimodale og kan skje her, eller være styrt og planlagte av personalet. Uansett er dette viktige aktiviteter som leder barna mot deres vei til literacy (Semundseth og Hopperstad 2013, s. 9). Å skape bildebok sammen med barna i barnehagen er mye mer enn å skrive tekst på papir. Teksthendelser kan sees på som etterlek, hvor tekst er i sentrum og hvor barna selv står for produksjonen uavhengig av hvilke uttrykksmåter som er i bruk.

Kress i Semundseth og Hopperstad (2013, s. 30) definerer tekst som kommunikasjon, og da blir personalet i barnehagen viktige støttespillere i form av å være engasjerte og lyttende til barna.

Barna på vår småbarnsavdeling er godt kjent med rim og regler, fordi personalet formidler dette daglig. Thomas (2 år) er spesielt opptatt av å leke med språket. Selv i frilek skaper han tekst ved hjelp av den poetiske språkfunksjonen: «Svarte katta i natta – svarte katta i natta – svarte katta i natta».

LEKER MED SPRÅKET

Alfheim og Fodstad i *Skal vi leke en bok?* (2014, s. 136) viser hvordan barnehagen kan jobbe med å lage barnedikt sammen med de yngste barna:

Inne på arbeidsrommet sitter jeg sammen med Maria (2 år). Jeg har med meg to fargede ark, en tusj, saks, lim og bilder av ei kråke, en katt og ei mus. Jeg forteller at vi to skal lage et dikt om ett av disse dyrene, og at Maria skal

SMÅ BARN ER NYSGJERRIGE OG HANDLER SPONTANT, OG VED HJELP AV EN ENGASJERT FORMIDLER KAN DET OPPSTÅ MANGE SPENNENDE SAMTALER, OGSÅ BLANT DE ALLER YNGSTE.

få velge hvilket dyr diktet skal handle om. Maria plukker opp bildet av katta, og sier: «Æ velger kattepusen»

Jeg bekrefter henne og sier: «Du velger kattepusen». Ja, det e et fint dyr å lage dikt om!» Jeg spør henne om hun vet hva et dikt er, men det vet hun ikke. Jeg legger hendene krummet mot hverandre og begynner: «Lille pinnsvin rund og god, ligger i sitt lune bo. Om han noe ser, om han noe hører, piggene ut han kjører!» Maria ler og har for lengst hengt seg på bevegelsene som jeg gjør når jeg formidler diktet. «Det her va et dikt om pinnsvinet,» sier jeg. «No kattepusen», sier Maria og jeg bekrefter at Maria og jeg nå skal lage et dikt om kattepusen. Jeg ber Maria om å velge seg et farga ark som vi skal skrive diktet på. Hun får holde bildet av katta mens jeg skriver. «Først må vi skrive katta øverst på arket,» sier jeg og fortsetter: «Så alle som skal lese diktet vet hvem diktet handler om!» Jeg tar fram tusjen og Maria følger ivrig med.

«K-A-T-T-A» staver jeg. «Katta», gjentar Maria. Jeg spør henne så om hvordan katta ser ut, hva den liker å spise og hvor den sover. Maria deltar ivrig i samtalen, og hun forteller med stor entusiasme: Katta er svart, den har «foter», og sover i senga sammen med storebroren sin. Sammen skriver vi ned alt på arket. Når er diktet klart, får Maria lime på bildet av katta på arket. Jeg presenterer diktet for henne ved å holde det opp og lese det høyt for henne:

KATTA
Svart og foter
Spiser kattepusmat
Sover oppi senga
Sammen med storebroren sin
KATTA

BARNA I SENTRUM

Å skape bildebok er en annen måte å jobbe med tekst og bilder sammen med barnehagebarn. På samme måte som med dikt krever arbeid med bildebok at personalet legger føringer med hensyn til barnas interesser og forutsetninger. Det må settes av godt med tid, arbeidet må ha høy prioritet, og det krever et personale som er kompetent på barns tidlige tekstproduksjon og skriving (Semundseth og Hopperstad s. 71–72). Å skape bildebok sammen med barn gir unike muligheter til å la barn stå i sentrum for egne fortellinger. Barn er ofte frydefulle over å få fortelle, og ved å møte et personale som er lydhøre og som kan hjelpe dem i å bringe fortellingen videre, kan de mest fantasifulle og fantastiske historiene oppstå. Det krever imidlertid et personale som ser viktigheten av, og verdien i å la barns egne tekster skinne.

LITTERATUR

ALFHEIM, I. & FODSTAD, C.D. (2014). *Skal vi leke en bok?* Oslo: Universitetsforlaget.

GJEMS, L. (2016). *Barnehagens arbeid med tidlig litterasitet. På barns vilkår.* Bergen: Fagbokforlaget.

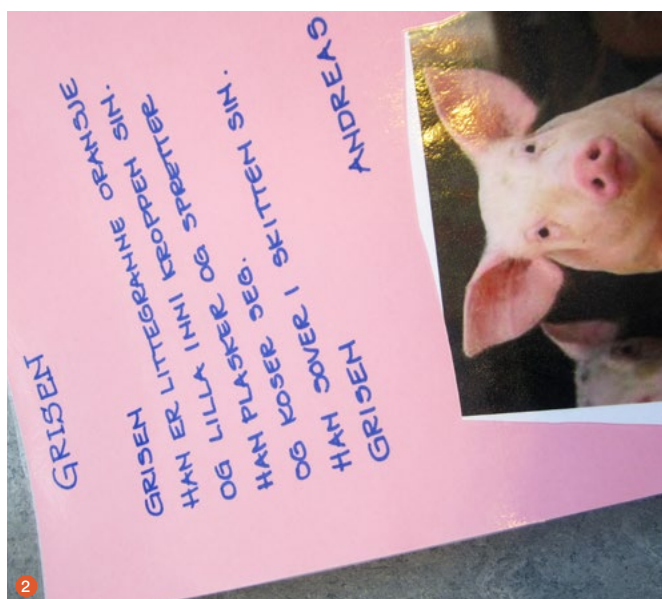
HOEL, T., OFSTAD OXBOROUGH, G.H. & WAGNER Å.K.H. (2011). *Lesefrø Språkstimulering gjennom leseaktiviteter i barnehagen.* Cappelen Damm A.S.

HØIGÅRD, A. (2015). *Barns språkutvikling muntlig og skriftlig.* Oslo: Universitetsforlaget.

KIBSGAARD, S. (2012). *Grunnleggende læring i et stimulerende miljø i barnehagen.* Oslo: Universitetsforlaget.

SEMUNDSETH, M. & HOPPERSTAD, M.H., (2013). *Barn lager tekster Om barns tidlige tekstproduksjon og de voksnes betydning.* Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

SVENSSON, A. K. (2009). *Språkglädje. Språklekar i förskola och skolen.* Lund: Studentlitteratur AB.

1. Sigurd Warø Sæther er nysgjerrige og ved hjelp av en engasjert formidler som assistent Bjørg Iren Stordal i Berg barnehage i Trondheim kan det oppstå mange spennende samtaler. 2. I Berg barnehage har de ansatte laget dikt sammen med barna. 3. Therese Paulsen lagde bildeboka *Kråkefars Hatt* da hun tok videreutdanning. Den ble så populær i barnehagen at de lagde en egen kråke, som er med i samlingsstunder, lesestunder og når de dramatiserer.

Rollelek viktig for språkutvikling

Rollelek er viktig for barns språkutvikling. Her er de ulike typene rollelek.

TEKST:

Odd Haugstad
cand.pæd.spec., logoped
og faglitterær forfatter
odd.haugstad@hotmail.com

Rolleleken er ofte en naturlig uttrykksform for barn. I rolleleken tar barnet hele seg selv i bruk. Barnet føler seg hjemme i rollelekens måte å uttrykke seg på. I rolleleken får barnet muligheten til å flette nyinnlærte ord inn i en språklig dialogsituasjon. Ord får først fullt ut sin mening når de forekommer i en jeg-andre-situasjon med helkonkrete.

TO TYPER ROLLELEK

Liv Vedeler har i en lang periode studert språk og lek. Hun viser i sin bok «Barnets kommunikasjon gjennom lek» (1987) til Pelligrinis forskning. Pelligrini er en av dem som har gjort grundige studier

med hensyn til lekens betydning i forbindelse med barnets språkutvikling. Pelligrini fremhever de naturlige kommunikative elementer som ligger implisitt i leken. Det aktive språket i leken ledsages av handlinger, manipuleringer og relasjoner. I rolleleken skaper barnet en oppdiktet verden som det selv går inn i. Barnet bruker først og fremst språket til å skape denne lekeverdenen. Leketeoretikere skiller mellom den *projiserende rolleleken* og den *identifiserende rolleleken*.

DEN PROJISERENDE ROLLELEKEN

I den projiserende rolleleken overfører barnet sine tanker og følelser til lekefigurer som dukker, personer, biler, hus og romvesener. Barnet kan for eksempel ta ut sin aggresjon mot en lekefigur, eller

⊕ I rolleleken skaper barnet en oppdiktet verden som det selv går inn i. Barnet bruker først og fremst språket til å skape denne lekeverdenen, skriver artikkelforfatteren. Illustrasjonsfoto: Fotolia.com

ved at lekefiguren får tilsnakk for noe som noen har gjort eller sagt. Den projiserende rolleleken blir ofte brukt i en strukturert terapissammenheng. Ved hjelp av språket overfører eller projiserer de sine eventuelle smerter, tanker og følelser til lekefigurene.

Barn bruker også en projiserende rollelek uten at det ligger noen vonde og eventuelt ubearbeidde følelser til grunn. Barnet kan også veksle mellom en projiserende og en identifiserende rollelek.

DEN IDENTIFISERENDE ROLLELEKEN

I den identifiserende rolleleken er barnet selv den figuren som spilles. Den identifiserende rolleleken er kanskje den mest vanlige. Barna vil ofte i starten planlegge leken både når det gjelder sted, rekvisitter og aktiviteter.

En rollelek kan for eksempel starte med at et barn kan si til et annet barn: «Nå er jeg liksom en hund som løper. Så skal du fange meg.» Bruk av ordet «liksom» inviterer til en rollelek. Dersom det andre barnet aksepterer rollen, er leken i gang.

ROLLELEKEN SOM SAMSPILL

Rolleleken er også viktig sett i en samspillssammenheng. I rolleleken lærer barna å ta hensyn til hverandre. De lærer også å samarbeide. Rolleleken har med andre ord også en viktig funksjon med hensyn til utviklingen av barnets sosiale kompetanse. Det er kanskje gjennom det sosiale samspillet at barnet lærer både sosiale spilleregler og språk. Rollelekens betydning som en arena for sosial kompetanseutvikling er et stort tema som vi i denne sammenheng ikke vil gå noe nærmere inn på, men dette nevnes likevel fordi sosialt samspill og språklæring er to sider av samme sak. Jeg vil i denne forbindelse henvisne spesielt til O. Løken og F. Søbstad (2011), «Barnehagens grunnsteiner».

Den voksne bør holde øye med det sosiale samspillet i rolleleken. Det må ikke bli slik som en liten gutt opplevde det, han kom gråtende hjem til sin mor og sa: «Hver gang må jeg være hund!» Jeg tror ikke dette uten videre var vondt ment, men også i leken er det ofte noen som styrer og noen som kanskje alltid blir styrt.

ROLLELEKSPRÅKET

Vi kan dele barnas rolleleksspråk i tre grupper:

1. Rolleytringer
2. Regiytringer
3. Magiske ytringer

ROLLEYTRINGER

Dette er de ytringene barn benytter i rolleleken. Dersom barnet spiller en gris, så sier det «nøff-nøff». Er det en sau, så sier det «bæ-bæ». Barna er de figurene eller personene som de spiller i rolleleken, både hva de «sier» og hva de «gjør».

Rolleytringene fremsies ofte med en tilgjort stemme, for å vise at nå er barna i gang med rolleleken. Det som synes å være interessant å registrere, er at barna ofte bruker en slags tilgjort østnorsk stemme når de er inne i rollen. Dette er nok innlært gjennom TV.

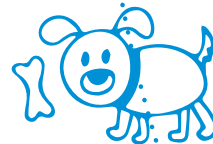
REGIYTRINGER

I regiytringene går barna ut av rollen sin, selv om de fortsatt er i rolleleken. De bruker da sin vanlige stemme når de inntar en organiseringsrolle eller påtar seg et regionsvar blant annet for å få fremdrift i leken. «Jeg ble jo lei meg, og da må du liksom gråte.» De andre barna kan akseptere regiytringene, og da går leken videre i henhold til de nye forslagene. Det kan også hende at det kommer frem ulike regiforslag fra flere. Da kan i verste fall rolleleken stoppe opp. I slike tilfeller bør kanskje den voksne være på vakt og få leken på gli igjen.

Det kan være at barna selv griper inn og går ut av rolleleken for en stund for å få leken på skinner igjen. «Nei, det er ikke morgen ennå. Vi har jo ikke stått opp!»

MAGISKE YTRINGER

De magiske ytringer er slike ytringer hvor barnet sier hva som skjer i leken. «Jeg kjører bil, drr-drr.» «Jeg låser igjen døra, klikk-klikk.» Barn bruker ikke så ofte de magiske ytringene i rolleleken.

Vanligvis gir barna klart uttrykk for hvilke av de tre ytringstypene som brukes. Rolleleken krever ofte utstyr. Det er fint å ha et lager med ulike rekvisitter i form av ulike typer klær, hatter, vesker og redskaper i barnehagen.

VEILEDER ROLLELEK

Den genuine rolleleken styres av barna selv. Noen ganger kan det være behov for en voksen veileder som klarer å få en fastlåst rollelek i gang igjen. Leken kan gå i stå og bli lite kreativ dersom barna føler seg utrygge i leken. At en voksen er til stede (uten at han eller hun nødvendigvis deltar), kan være med på å skape den nødvendige ro og trygghet for at leken kan fortsette på barnas premisser.

Et sentralt spørsmål og en pedagogisk utfordring vil være på hvilken måte en kan gå inn og strukturere og styre rolleleken uten at leken derved mister sin egenart, spontanitet og kreativitet.

DEN GENUINE ROLLELEKEN STYRES AV BARNA SELV. NOEN GANGER KAN DET VÆRE BEHOV FOR EN VOKSEN VEILEDER SOM KLARER Å FÅ EN FASTLÅST ROLLELEK I GANG IGJEN.

Det kan for eksempel være behov for en forsiktig strukturering av leken fra de voksnes side, for på den måten å få inn de språklige ord og begrepsmessige utfordringer som ligger i målsettingen om en styrket språklig kompetanse.

FORMELL OG UFORMELL LÆRING

De formelle læringsaktivitetene vil kunne styres av de mål og oppgaver som ligger i barnehagens rammeplan, mens de uformelle læringsaktivitetene mer preges av barnas frie lek. Uansett blir det pedagogens ansvar å gjøre også de mer formelle læringsaktivitetene motiverende, lekpreget og lystbetont.

En kan for eksempel dele barna inn i ulike lekegrupper. De voksne kan så fordele seg på disse gruppene. Noen ganger er det viktig at pedagogen, særlig i starten, er en aktiv deltaker i barnets lek, og at pedagogen styrer mer bevisst det som skal være målet med leken (for eksempel målrettet begreps- og setningstrening og fri fortelling). Samtidig er det viktig at en beholder lekens spontanitet og lar barnas egen kreativitet få plass. Den voksnes engasjement eller styring av rolleleken bør være tidsavgrenset og bør være fokusert på de spesifikke aktivitetene en ønsker å få fram. Selv i slike formelle lekeaktiviteter bør den voksne holde seg mest mulig i bakgrunnen. Den voksne vil kanskje, som nevnt, bare ha en igangsettingsrolle.

LITTERATUR:

- FROST, J. OG LØNNEGAARD, A.** (1995): *Språkleker – praktisk del*. Universitetsforlaget.
- HAGTVET, B.E.** (1988): *Skriftspråkutvikling gjennom lek. Hvordan skriftspråket kan stimuleres i førskolealderen*.
- HAGTVET, B.E.** (1991): *Språkutvikling gjennom lek*. Universitetsforlaget.
- HAGTVET, B.E. OG PÅLSDOTTIR, H.** (1992): *Lek med språket*. Oslo.
- HAUGSTAD, ODD** (2001b): *Forberedende trening og begynnerlesing*. Pedagogisk forlag.
- HAUGSTAD, ODD** (2014): *Språk- og skriftspråklig stimulering i barnehagen*. Pedagogisk forlag.
- HØIER, J.** (2010): *Tidlig innsats for livslang læring. Et språklig perspektiv på barnehagens arbeid med 4–5-åringene*. Norsk Pedagogisk Tidsskrift, nr. 4, s. 330–342.
- HØIGÅRD, A.** (1999): *Barnets språkutvikling – muntlig og skriftlig*. TANO/Aschehoug.
- KRISTOFFERSEN, K.E. M.FL.** (2012): *Utvikling og variasjon i kommunikative ferdigheter hos barn som lærer norsk – en CDI-basert studie*. Norsk Logopedisk Tidsskrift, 1, s. 34–43.
- KUNNSKAPSDEPARTEMENTET** (2006): *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*.
- LØKEN, O. OG SØBSTAD** (2011): *Barnehagens grunnsteiner*.
- LYSTER, S.-A.H.** (2008): *Språkvansker – generelle og spesifikke tiltak*.
- LYSTER, S.-A.H., HORN, E. OG RYGVALD, A.L.** (2010): *Ordforrådutvikling hos norske barn og unge*. Spesialpedagogikk 74, s. 191–218.
- OTTEM, E. OG LIAN, A.** (2008): *Språkvansker. Teoretiske perspektiver og praktiske utfordringer*.
- RUUD, E.B.** (2012): *Sosial fantasilek. Kompetanse for livet*.
- SELAND, M.** (2011a): *Livet i den fleksible barnehagen*.
- STORTINGSMELDING NR. 41** (2012–2013): *Framtidens barnehager*.
- VEDELER, L.** (1987): *Barns kommunikasjon i rollelek*. Universitetet i Oslo.
- VEJLESKOV, H. OG VEDELER, L.** (1988): *Språk i småbarnsgrupper*.

19.–20. NOVEMBER, TRONDHEIM

STYRERKONFERANSEN 2018

NY RAMMEPLAN – NY PRAKSIS

Barnehagen har fått en ny rammeplan – men hva betyr det for praksis i barnehagen? Hvilke forventninger innebærer rammeplanen for styrerrollen, for forholdet mellom styrer og barnehagelærer?

På årets styrerkonferanse vil vi løfte fram ulike sider ved innføring av ny rammeplan med særskilt fokus på ulike oppgaver knyttet til styrerrollen.

Til konferansen kommer statsråd Jan Tore **Sanner**, Utdanningsforbundets leder Steffen **Handal** og en rekke fremstående barnehageforskere: Lars **Svedberg**, Berit **Bæ**, Kari **Hoås**, Kjetil **Børhaug**, Karin **Hognestad**, Marit **Bæ**, Liv Torun **Eik**, Gerd-Sylvi **Steinnes** og Turid **Thorsby Jansen**. I tillegg kommer juristene Henriette **Breilid** og Vilde **Riise** og professor i organisasjonspsykologi, Bård **Kuvaas**.

PRAKTISK INFORMASJON

Tid: 19.–20. november (10.00–15.30)

Sted: Clarion Hotel & Congress Trondheim

Pris: 2800 (medlem), 3500 (andre)

Påmelding: www.udf.no/kurs / kurs@udf.no

Kontakt: Marianne Agedal, 92 42 89 80

UTDANNINGS
FORBUNDET

TEKST:

Bjørnhild Fjeld
frilansjournalist
bjornhild@tastatore.no

FOTO:

Tore Fjeld
fotograf
tore@tastatore.no

BARNEHAGEN MIN

Vi besøker barnehager litt
utenom det vanlige. Tips oss
på forstesteg@udf.no

Nå blir det fargebonanza!

**LÆRINGSVERKSTEDET
BRYN ESTETISKE
BARNEHAGE, OSLO**

Når barna blander barberskum, lim og maling i ulike farger er det ikke for å lage fine malerier å ta med seg hjem. Målet er å bruke sine estetiske sanser.

H

va får du når du blander barberskum, lim og maling i ulike farger?
– Jordbæris?

Barna i Læringsverkstedet Bryn estetiske barnehage i Oslo bruker alle sine estetiske sanser

når de skaper kunstverk ingen har laget maken til før.

Fireårsgruppa «Poppeloppene» retter spente blikk mot barnehagelærer Anders Jerpseth når han finner frem store ark av papp, lim, maling og en boks med barberskum! Lurer på hva de skal bruke den til?

Anders sier ingen ting, setter bare frem tingene. Så tar han litt lim på arkene, spruter ut barberskum og til slutt maling i ulike farger.

PRØVER SEG FREM

Georg, Thea, Eldar og Kristine bruker først pensel og prøver forsiktig å blande de ulike ingrediensene på arket. Det blir som is, eller ser ut som smoothie, synes barna.

Etter hvert tør alle å prøve med hendene. Anders instruerer fortsatt ikke, men oppfordrer til å prøve og se hva som skjer. Til slutt er alle hender fulle av maling og lukter barberskum.

– Det er prosessen som er viktig, ikke nødvendigvis hvor fint resultatet blir. Poenget er at barna

Er det noen som trenger barbering? I barnehagen bruker pedagogisk leder Anders Jerpseth barberskum på nye måter. Rundt bordet sitter fireåringene Eldar (f.v.), Thea, Linus, Kristine og Georg.

1. Pedagogisk leder Anders Jerpseth er litt hemmelighetsfull. Hva skal vi gjøre i dag? undrer fireåringene Georg (f.v.), Kristine, Eldar, Linus og Thea.
2. Når fargene blandes blir det nye farger! 3. Til å begynne med bruker barna pensler, men etter hvert tør de å ta i bruk hendene når de maler.

skal oppleve noe mens de holder på. Her får de brukt flere sanser, sier Anders.

I Læringsverkstedet Bryn estetiske barnehage i Oslo er de ikke så opptatt av at barna kommer hjem med mange fine tegninger de kan vise foreldrene.

Men det betyr absolutt ikke at de ikke tegner, former og skaper. Det er bare at «kunsten» ikke alltid har en form som gjør at det blir noe å vise frem etterpå.

– Vi har tatt med maling ut i snøen, og vi har latt barna fargelegge vann-dammer, forteller Katrine Fossnes som er styrer i barnehagen.

SANSER OG FANTASI

I barnehagen får barna lov til å sanse med hele kroppen, kjenne hvordan maling føles og bruke sin egen fantasi når de skaper. De får ikke beskjed av en voksen om at «nå skal dere tegne en blomst».

– Vi er mer opptatt av kvalitet i pedagogikken, ikke at barna skal produsere masse ting som de skal ta med hjem.

Før jul er mange veldig opptatt av gaver. Men i stedet for å lage gaver de kunne gi til mamma og pappa, fikk barna lage en ting de selv hadde lyst på, forteller Katrine.

FORELDREMØTE UTENDØRS

Foreldremøtene er en annen ting de har valgt å gjøre litt annerledes.

– Vi prøver å tenke litt utenfor boksen, gjøre ting andre kanskje ikke har tenkt på før. For eksempel har en avdeling holdt foreldremøte ute i snøen, med grilling av pølser og plakater på gjerdet i stedet for å vise PowerPoint, forteller styrer Katrine.

Ved å dele en opplevelse og et felles måltid, kunne foreldrene slappe av og kose seg, ikke bare være passive tilhørere.

LÆRINGSVERKSTEDET BRYN ESTETISKE BARNEHAGE

- Privat barnehage i bydel Alna i Oslo
- Ble startet i 1996, og i januar 2017 overtok barnehagekjeden Læringsverkstedet driften av barnehagen.
- 4 avdelinger med 72 barn.

DET ER PROSESSEN SOM ER VIKTIG, IKKE
NØDVENDIGVIS HVOR FINT RESULTATET
BLIR. POENGET ER AT BARNA SKAL
OPPLEVE NOE MENS DE HOLDER PÅ.

4. Kristine (t.h.) og Linus fryder seg når de får lov til å kjenne hvordan maling føles med hendene. 5. Blandingen av barberskum, lim og maling blir ganske klissete, synes Thea, men det beste er at det ligner på is eller smoothie. 6. Linus har prøvd å male med hendene, og sånn ble det!

TOTALPAKKA GJØR DEM UNIKE

Læringsverkstedet Bryn estetiske barnehage scorer bra på trivsel både blant barn og ansatte, og får gode tilbakemeldinger i foreldreundersøkelser. Slagordet til barnehagekjeden er *Vi får verdens viktigste verdier til å vokse.*

– Vi synliggjør dette gjennom blant annet å være lydhøre i møte med barna, vi tar imot innspill fra barna og gjør vårt beste for at hverdagen er på deres premisser. Dette er noe vi vil innarbeide sammen med personalet, barna og foreldrene, sier styren.

Selv om barnehagen har «estetiske» i navnet, er det absolutt ikke slik at det er tegning og forming hver dag. Det handler mer om at den estetiske sansen er med i alle aktiviteter.

– De fleste ansatte har en interesse for de estetiske fagene, sier styren.

NYTTIGE HJELPEMIDLER

Barnehagen lar barna sjelden bruke nettbrett, eller andre digitale verktøy. De har imidlertid tatt i bruk MyKid, som er et norskutviklet verktøy som letter kommunikasjonen mellom foreldrene og barnehagen.

– I stedet for at det står en lapp i gangen om at den og den må ta med bleier, får foreldrene melding på SMS. Alle beskjeder om barnet kommer i en app. Med MyKid er det også enklere å dele for eksempel bilder fra barnehagetiden med foreldrene. Det gjør at vi kan bruke mer tid på barna og mindre på administrasjon, sier Katrine.

⊕ – Barna får lov å fysisk kjenne hvordan maling føles og bruke sin egen fantasi når de skaper. De får ikke beskjed av en voksen om at nå skal dere tegne en blomst, sier styrer Katrine Fosness i Læringsverkstedet Bryn estetiske barnehage.

⊕ **Politikk, lek og læring**
Barnehageliv fra mange kanter
 Berit Bae
 Fagbokforlaget (2018)
 225 sider

ANMELDT AV:
 Ingeborg Tveter Thoresen
 tidligere rektor og førstelektor
 ved Høgskolen i Vestfold,
 forsker og forfatter. Er nå
 skribent og foredragsholder
ingeborg.t.thoresen@usn.no

En personlig fagbok

Berit Baes siste bok er et kampskrift for barnehagen og kan bidra til at enda flere innser barnehagepolitikken innflytelse.

Berit Bae har vært toneangivende i barnehagelærerutdanningen, og en av «profetene» ifølge Torill Strand (Strand, 2007). Baes uttrykk «det interessante i det alminnelige» har løftet barnehagelærere. Anerkjennelse av barnet i det relasjonelle arbeidet er viktig for henne. I sin avhandling analyserte hun samhandlingsprosesser på mikronivå. Nå interesserer hun seg for samfunnets makronivå, barnehagepolitikken.

NYE ERKJENNELSER

I boka erkjenner Berit Bae: «Å måtte ta inn over seg det som er mangelfullt ved egen forståelse, og samtidig tilkjenne andre retten til deres perspektiv, har i perioder vært preget av motstand, både fra eget selv og fra andre. (...) Jeg har opplevd Lars Løvlies beskrivelse av erfaringens vei som preget av tvil og fortvilelse, som dekkende». Innsikten om barnehagepolitikken innflytelse på barnehagen har

hun først fått ved slutten av yrkeslivet, som medlem av Barnehagelovutvalget (Øie, 2012), men også gjennom veiledning av Oslobarnehager, samt som foredragsholder de siste årene. «Motivasjonen for boka springer ut av denne bakgrunnen» (s. 11).

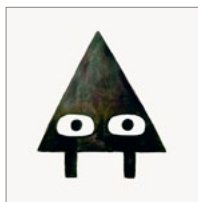
KRITISK BLIKK PÅ POLITIKK

Kapittel 1, «Barns beste på vent? Et kritisk blikk på barnehagepolitikken», er intro til et faglig kampskrift. Hun har sett at politikk trumfer faglighet i spørsmålet om barnets beste. Men i «kampen om barndommen», (Løvlies uttrykk), kan seire også vinnes, jf. kampen om lek i 2016. Bae ser betydningen av formuleringene i barnehagelov og konvensjoner. De brukes flittig som utgangspunkt for drøfting av barnehagens oppgaver ifølge § 1, lek, danning, læring og omsorg, og av uttrykket «helhetlig». Begreper tolkes forskjellig, og brukes til ulike formål av politikere, forskere, undervisere og praktikere.

Oppgavene drøftes ut fra tradisjon og forskning. Ulike tilganger viser kompleksiteten i barnehagearbeidet.

NYTT BLIKK

Bae drøfter barns deltakelse og rett til medvirkning, (kap.2), lek og lekens stilling både i dokumentene, i forskning og praksis (kap.3). Med sitt nyvunne blikk for politikk ser hun at forståelsen av den nordiske barnehagetradisjonen svekkes (kap.4). Det tilskrives forvaltningens manglende barnehagefaglige kompetanse. Baes sentrale temaer om samspill mellom barnehagelærer og barn (kap.5) og mellom barna med ulike bakgrunn (kap.6) er med. Læring er et påtrenderende barnehagepolitisk tema. Hun redegjør godt for barnehagepedagogikkens særpreg, blant annet det helhetlige læringsbegrepet, en helt nødvendig klargjøring for barnehagelærere i møte med politikernes knefall for et «skolsk» læringsbegrep

⊕ **Trekant**
Mac Barnett og Jon Klassen. Oversatt av Johanne Hille-Walle
Mangschou forlag (2018)
Bildebok 3–6 år

En sjarmerende og minimalistisk bildebok om Trekant som skal spille vennen sin Firkant et listig puss, som ender med at Trekant får seg en overraskelse. Første bok i en serie om rampete former. Den har lite tekst og gir barna mulighet til å dikte selv. Forfatteren har hatt en rekke prisvinnende bøker.

⊕ **Kristen arv og tradisjon i barnehagen**
Helje Kringlebotn Sødal
Cappelen Damm Akademisk (2018)
6. utgave
288 sider

Barnehagen skal bidra til at barn får kjennskap til grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon, ifølge rammeplanen (2017). Hvilke verdier og tradisjoner fra kristen arv bør vi formidle og hvordan? Det kan du få svar på her. Tema er blant annet religion, danning og livssyn, kristne merkedager og høytider, hva spør barn om og bibelfortellinger for barn. Med konkrete eksempler fra sju barnehager. Primært for studenter, men også barnehageansatte.

⊕ **Å lære språk i barnehagen**
Vibeke Grøver
Cappelen Damm Akademisk (2018)
194 sider

Hva fremmer barns språklæring i barnehagen? Det svarer denne boka på. Tema er hvordan barn lærer språk gjennom daglige situasjoner med voksne, gjennom lek og samtaler om tekst. Andre tema er språkteori, tospråklige barn, foreldresamarbeid og voksne som språkmodeller og tilretteleggere. Med samtaleeksempler fra norske barnehager.

⊕ **Teamledelse i barnehagen**
Wenche Aasen
Fagbokforlaget (2018)
2. utgave
204 sider

En bok som kan hjelpe deg med å forstå noen av lederutfordringene i barnehagen. Tema er ulike typer ledelse, organisering, samspill og mål, konflikthåndtering, en lærende barnehage, formell og uformell læring, endrings- og utviklingsarbeid. Du får forskning på teamledelse og tips til hvordan du kan lykkes.

⊕ **Perspektiver på barns medvirkning i barnehagen**
Kristin Danielsen Wolf og Sverre Bjørn Svenning (red.)
Universitetsforlaget (2018)
176 sider

En antologi som tar for seg hvordan barns rett til medvirkning kan utspille seg i barnehagen, og hvordan vi kan tolke og forstå medvirkning. Tema er retten til medvirkning, rom og materiell, medvirkning i norske kontra franske barnehager, ytringsfrihet, makt, gjensidighet og lek.

⊕ **Utvikling – fra utviklingspsykologi til utviklingsvitenskap**
Dion Sommer
Oversatt av Arne Solli
Universitetsforlaget (2018)
128 sider

En teoretisk bok som ser teknologi, pedagogikk og framtid i sammenheng. Utviklingsvitenskap er et tverrfaglig fag om menneskets livsløp fra fødsel, oppvekst og alderdom til død. Du får innsikt i utviklingsbegreper, ulike perspektiver på arv og miljø, konkurransebarnet, fremtidens kvalifikasjonskrav og robotenes inntog.

(kap.7). Hun tar også opp miljøengasjementet (kap.8). Bokas styrke er at den knytter politiske føringer og pedagogisk klargjøring sammen.

FAGLIG VEIVISER

En ting jeg savner er refleksjoner om den største politiske endringen, ettåringer i barnehagen. Bae har heller ikke avklart verdibegrepet som hun bruker flittig. Boka kan fungere som en faglig veiviser i et terreng som er i ferd med å tåkelegges. Baes vending mot politikken kan bidra til at enda flere innser barnehagepolitikkenes innflytelse.

STRAND, T. (2007). *Barnehagepedagogikkens epistemologi: en studie av den norske barnehagepedagogikkens grunnlag og gyldighetsnormer* (B. no. 78). Oslo: Unipub forl.
ØIE, K. E. (2012). *Til barnas beste: ny lovgivning for barnehagene* (B. NOU 2012:1). Oslo: Statens forvaltningstjeneste. Informasjonsforvaltning.

➔ **Robuste barn**
 Per Schultz Jørgensen
 Cappelen Damm Akademisk (2017)
 Oversatt av Arne Solli
 189 sider

ANMELDT AV:
 Ingeborg Tvetter Thoresen
 tidligere rektor og førstelektor
 ved Høgskolen i Vestfold, forsker
 og forfatter. Er nå skribent og
 foredragsholder
ingeborg.t.thoresen@usn.no

Gi ditt barn en god utrustning

En leseverdig og aktuell bok om hvordan vi kan gi barn ansvar, livsmot og tiltro til seg selv.

I en svensk Facebooktråd stilles spørsmålet: Hva vil dere at barna skal gå ut i verden med? Et godt svar kan de finne i undertittelen til *Robuste barn*: Gi ditt barn ansvar, livsmot og tiltro til seg selv. Det er en betydningsfull bok skrevet av en dansk professor i sosialpsykologi, Per Schultz Jørgensen. Han har hatt fremtredende oppgaver i samfunnet.

UTGANGSPUNKT FOR DISKUSJON

Forfatteren belyser utfordringene både barnehage og skole, og barn og foreldre står overfor i samfunnet på et solid og forståelig vis. Det gjør boka både leseverdig og aktuell. Den vil være et godt utgangspunkt for faglige drøftinger i barnehagen og med foreldre.

«Barn skal lære at de er noe, ikke bare at de kan noe,» sier forfatteren i forordet (s. 11). Han ønsker å trekke barna inn i det han kaller en «karakterdannende kultur». Det rimer godt

med barnehagens oppdrag, dannelse i formålsparagrafen. Schultz Jørgensen, som er medlem av Danmarks verdikommisjon, legger vekt på verdier og normer, og skjeller mellom normer og regler.

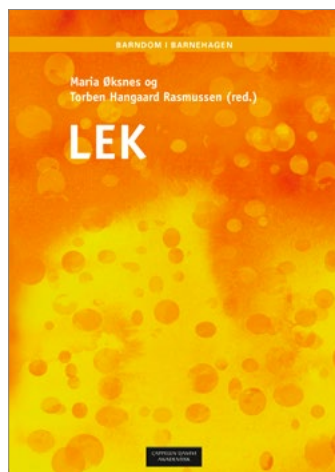
HVA ER ROBUSTHET?

Begrepet robusthet er ikke så vanlig i Norge. I innledningen drøfter og analyseres dette motsetningsfulle begrepet. Det brukes både kritisk og konstruktivt i boka og klargjøres blant annet ved at det ses i forhold til andre begreper og i tre ulike perspektiver. «Behovet for robusthet før og nå» (del 1), har en rekke avsnitt som både tegner de lange linjer og peker på aktuelle utfordringer, blant annet omkring både «velfungerende barn» og barn som sliter. «Hva er robusthet?» (del 2) tar opp både sårbarhet og robusthet og teoretiske perspektiver som motstandskraft og selvkontroll, og hvordan robusthet utvikles nettopp

i selvet. I «Hvordan styrker vi barns robusthet?» (del 3), gir Schultz en verdimesig plattform. Han understreker hvor viktig det er for barna med en karakterdannende kultur, hva den innebærer og hvordan den utvikles. Dessuten har denne delen tre avsnitt om oppdragelse i hjem, barnehage og skole med henblikk på nettopp robusthet.

TAR OPP NORSKE FORHOLD

Robuste barn er oversatt til norsk av Arne Solli, tidligere redaktør i Første steg. Sammen med tidligere barneombud Reidar Hjermann vinkles «noen av Schultz Jørgensens poenger opp mot norske forhold» (s. 13). Det er et godt grep. Den er godt disponert. Hvert kapittel innledes med tre- fire prikkpunkt som motiverer for kapitlets innhold. Den har en nyttig litteraturliste og gode henvisninger i notene.

Lek

Maria Øksnes og Torben
Hangaard Rasmussen (red.)
Cappelen Damm Akademisk (2017)
173 sider

ANMELDT AV:

Ingeborg Tveter Thoresen
tidligere rektor og førstelektor
ved Høgskolen i Vestfold, forsker
og forfatter. Er nå skribent og
foredragsholder
ingeborg.t.thoresen@usn.no

Tilbake til leken

En viktig bok om lekens egenverdi og en faglig protest mot barnehagepolitikken.

Denne boka er viktig. Slik jeg leser den, er det en faglig fundert protest mot den utdanningspolitiske utviklingen i barnehagen, der barnehagen er utsatt for et instrumentelt tenkesett og praksis. «Barn leker! Barn må få leke!» sa forfatteren Henning Mankell i sitt avskjedsintervju. Kampen om barndommen er kampen om forståelsen av lek. Dikteren André Bjerke har også vært opptatt av lek og har tidligere uttrykt: «Driv kunstneren ut: all lek vil du dermed fordrive, og mister du evnen til lek, da mister du livet». (Bjerke, 2003:190)¹

HAR INNSNEVRET LEKEN

Lek er den fjerde fagboka i serien Barndom i barnehagen. Den danske lekeforskeren Torben Hangaard Rasmussen er gjesteredaktør. Danske Dion Sommer viser at forståelsen av lek nå er endret, men også hva som har endret forståelsen, og betydningen som leken har. Han knytter det blant annet til hjerneforskning og han hevder at det rommet for lek som

samfunnet gir barna i dag, viser vår ambivalens overfor barn: Vi erkjenner retten til lek, men «vor tids legerom er markant innsnevret», ifølge Sommer.

ENDRER BARNAS LIV

Maria Øksnes og Einar Sundsdal tar opp et moralsk og etisk spørsmål når de redegjør for hvordan samfunnet verdsetter barns lek, for i FNs barnekonvensjon og Barnekomiteens merknader er lek ikke et middel, men et mål i seg selv. Synet på lek henger sammen med menneskesyn og verdenssyn (s. 53). De mener spenningen ligger i hvorvidt samfunnet og barnehagelæreren, eller forskeren, legger vekt på lekens egenverdi, eller dens instrumentelle verdi. De viser at rammeplanen gir motstridende signaler, og at myndighetene legger vekt på den instrumentelle verdien, som endrer pedagogisk praksis og barns liv.

NYE PERSPEKTIVER

Denne spenningen tar boka opp i hele sin bredde og med faglig tyngde. Det

skjer i Rasmussens «Legens fænomologi, og når Hanne Værum Sørensen spør «Hvad foregår der på børnehagens legeplads? Hvad leger børnene og hvad laver pædagogerne?» Kristin Danielsen Wolf viser personalet oppmerksomhet «I møte med barns spontane lek», mens Maria Øksnes har intervjuet Wendy Russel som sier: «Play is very ordinary, yet very magical». Kjetil Steinsholt inviterer oss inn i interessant vandring i sitt tema, der han «leker» med filosofers tanker, ut fra spørsmålet: «Hva er det små barn holder på med når de leker?» (s. 133). Spørsmålet må fylle enhver voksen med undring og respekt for barns lek. Boka «tvinger» meg som leser til å rope: tilbake til leken! Bokas styrke er nye perspektiver og grundig behandling av et gammelt tema, men enkelte kapitler er krevende både i innhold og fremstillingsform.

NOTE:

1. **BJERKE, A.** (2003). *Samlede dikt*. Oslo: Aschehoug.

Finnes sutring?

Vi hadde gått langt den dagen. Alle var slitne. Barna var slitne av å gå, de ansatte var slitne av barna.

TEKST OG ILLUSTRASJON:

Morten Solheim

Seniorrådgiver i Utdanningsforbundet
morten.solheim@utdanningsforbundet.no

eg klarer ikke å gå lenger», sa Anders, med en stemme som hadde lange vokaler og en litt tynn, skarp klang.

Anders var fire år, og av den typen som plutselig fikk nok. Nok av sand i støvlene. Nok av å leke med andre. Nok av å ikke ha flere skiver i matboksen. Nok av solkrem i ansiktet. Og akkurat nå: Nok av å gå tur.

«Det er ikke langt igjen, du orker noen skritt til,» svarte Evelyn, med en i overkant kommanderende tone. Underleppa til Anders fikk en brett omtrent før lyden av Evelyns ord forlot luftrommet rundt ham. Så kom tårene, og deretter en protest mellom hikstene.

«Nei, jeg gjør ikke det! Jeg orker ikke NOEN skritt til!»

«Nå må du slutte å sutre», Anders, svarte Evelyn resolutt.

«Jeg sutrer ikke», sa Anders, «det er bare stemmen min som får sånn lyd»

Tre voksne mennesker, en assistent, en fagarbeider og en barnehagelærer, tillot seg deretter å himle med øynene av utsagnet til Anders. Hva ga dem den retten?

HVERDAGENS FEILBEREGNINGER

Situasjonen var basert på en enkel feilberegning. Dagen hadde vært strålende helt til dette punktet, og når det plutselig så ut til å kulminere i en

tristesse handlet det om et valg som ble tatt cirka en halvtime tidligere.

Vi hadde hatt dagen på stranden i sol og maimånedens raust tilmålte 16,5 varmegrader. Vi hadde hatt god tid, og alle de ansatte var med på barnas lek. Anders hadde også vært i storform. Han hadde stått i bresjen for det store byutviklingsprosjektet oppført av stein, skjell og drivved.

Den gode stemningen og det smittende humøret tatt i betraktning, avgjorde vi at vi skulle bli en halvtime lenger på tur en vi pleide. Da de små ryggsekkene litt motvillig var plassert på de tolv ryggene før avreise, fant vi i tillegg ut at vi skulle ta en ekstra sløyfe gjennom skogen på vei hjem. Det er det som er så fabelaktig fint ved å være på jobb i barnehage, at det i mange tilfeller lar seg gjøre å legge om planene underveis. Men denne gangen burde vi ha holdt oss til den opprinnelige planen.

LANGE ARMER

Etter en liten stund langs den nye traseen som litt saktere enn vanlig førte oss hjemover, kom den snikende følelsen av at vi hadde begitt oss ut på et litt for langreist prosjekt. Det er i grunnen ganske enkelt å se på en barnegruppe, når de begynner å bli forsynt av turgåing: De sakker akterut, de blir uoppmerksomme og om de leies har de en tendens til å få veldig lange armer.

Disse symptomene på «jeg er ferdig med å gå tur nå» var mulig å spore hos flere av barna på vei hjemover denne dagen, og spesielt på Anders. En enkel beskrivelse av Anders er at han var en særdeles kreativ og leken gutt, som også var fan av rutiner. Mange barn er det, og det var nok denne sansen for rutiner vi hadde oversett, da vi utsatte og forlenget hjemreisen. Problemet oppsto selvsagt da de ansatte begynte å bli slitne av å høre om hvor slitne barna var. Og da spesielt Anders, som nå klaget sin nød med sin særegent gjennomtrengende stemme.

AVANSERTE YTRINGER

Jeg har tenkt på denne situasjonen mange ganger i årene etter den fant sted. Og det som sitter igjen er Anders sitt utsagn: «Jeg sutrer ikke, det er bare stemmen min som får sånn lyd». Jeg synes det er glitrende formulert. For det første motsetter Anders seg den definisjonen den ansatte setter på det han forsøker å uttrykke. For det andre formidler han at måten han uttrykker seg på, ikke er noe han selv klarer å styre. Og for det tredje, viser Anders at han forstår at det er lyden av stemmen hans som irriterer de ansatte. Dette er avansert metakommunikasjon.

På tross av sitt kloke utspill, ble Anders møtt med himling med øynene. Det er urimelig. Selvsagt kan voksne bli slitne av barn innimel-

“

HAR VI GRUNN TIL Å TRO AT BARN UTTRYKKER MISNØYE UTEN GRUNN, ELLER BARE FOR Å VÆRE IRRITERENDE?

lom, men som profesjonelle har vi et mandat som tilsier at vi må tåle litt mer av barna, enn om de var våre egne. Som barnehagelærere har vi et særskilt ansvar for å ta på alvor det barn uttrykker.

SUTRINGENS ETYMOLOGI

Sutring er et begrep som for de fleste ha negativ klang. Å definere barns ytringer som sutring, er derfor noe man bør være varsom med. Det gjelder for så vidt også det å definere barns gråt eller andre uttrykk som noe negativt eller unødvendig.

Jeg har sett litt på historien og opprinnelsen (eller etymologien for å si det på fint) til begrepet *sutre*. Begrepet *sutre* betyr ifølge ordboka å klynke, ynke seg, smågråte (som uttrykk for misnøye, ubehag) eller

å klage svakt. En annen definisjon, som jeg tror er mer den mest vanlige forståelsen av begrepet, er at det betyr å uttrykke misnøye uten god grunn eller å klage eller syte på en utidig eller trettende måte. Om man graver enda litt dypere finner man at begrepet beslektet med det norrøne begrepet *sut* (*sút*), som betyr bekymring, uro eller engstelse.

Jeg synes disse ulike definisjonene er interessante. Om man tar den mest vante definisjonen i betraktning – at det er et uttrykk for misnøye uten god grunn – er det lett å avfeie sutringen. Om man i stedet legger den norrøne definisjonen til grunn, at barnet er urolig eller bekymret for noe når det sutrer, blir det vanskeligere å overse. For hvem ønsker ikke å hjelpe og forstå et urolig eller bekymret barn?

FINNES EGENTLIG SUTRING?

Denne lille granskningen av ordets betydning, er også grunnen til at jeg har begynt å stille spørsmål ved om sutring i det hele tatt finnes. Formulert på en annen måte: Har vi grunn til å tro at barn uttrykker misnøye uten grunn, eller bare for å være irriterende? Og om vi så har grunn til å tro at dette skjer innimellom blir spørsmålet om vi som profesjonelle likevel kan tillate oss å la være å finne ut av hva barna prøver å fortelle oss, når vi tenker at de sutrer. Jeg tror for eksempel at Anders helt enkelt ville fortelle oss at han var sliten og ikke orket å gå lenger. For han var det en sannhet, men han høstet ingen anerkjennelse for sitt syn på saken.

Så hva tenker dere? Finnes sutring, eller er det bare en omtale av barns uttrykk som voksne mennesker bruker som snarvei, når vi ikke har tid eller lyst til å forstå hva barna egentlig forsøker å fortelle oss?

KILDER

Det norske akademis ordbok: www.naob.no

⊕ Det er en enkel oppgave å møte barn som er tydelige på sine behov for omsorg. For å kunne møte de stille barna krever det et oppmerksomt blikk, og at du lytter med hele kroppen, skriver barnehagelærer Kristin Øien Bjørvik. Illustrasjonsfoto: Fotolia.com

SER DU MEG?

Jeg var på vei til å gå, da jeg så blikket. Det utydelige signalet på at han trenger meg. Jeg tar han på fanget. Tett inntil. Liten investering av min tid, utgjør den store forskjellen for han.

TEKST:
Kristin Øien Bjørvik
barnehagelærer for de minste barna i Taraxacum barnehage, Stjørdal
kristin.oien@gmail.com

I en hektisk barnehagehverdag kan det være en utfordring å se og nå inn til alle barn. Dette er noe vi som jobber i barnehage forplikter oss til. Vi styres hele tiden av valg, hvem velger vi å se? De som roper mest, krever mest nærhet, eller de som gjemmer alle følelsene på innsiden. Har de mindre behov for hjelp til å regulere dem? Eller er det motsatt?

Petter kommer fra måltid sammen med flere barn. Jeg er i fellesområdet med et barn på 11 måneder. Petter kommer bort til oss og legger seg ned på gulvet, helt stille. Han ser trist ut. Jeg legger meg ned på gulvet jeg også, så jeg har ansiktet mitt midt imot hans. Helt ned på hans nivå. De andre barna roper navnet mitt. Vil at jeg skal se på dem når de leker og gjør ablegøyer. Vil at jeg skal «smake på sjokoladen de har vært og kjøpt på butikken».

Jeg velger akkurat da å overse dem. «Er du lei deg?» sier jeg til ansiktet som ligger med kinnet ned mot gulvet. Får et forsiktig nikk til svar. Jeg prøver å nøste opp i hva som har skjedd, men får ikke noe ut av det. Jeg spør de voksne som har vært sammen med ham om noe har skjedd. De vet ikke. Han har vært litt mutt hele måltidet. Mulig det bunner i at det ble feil stol da han skulle sette seg. Det skal som regel ikke noe mer til. Jeg spør om han vil

“

DA SER JEG DET, BLIKKET HANS. DET ER FESTET PÅ MEG. INTENST OG NESTEN DESPERAT. SER DU MEG, ROPER DET. HELT UTEN ORD.

sitte litt på fanget mitt. Det vil han. Han sitter en god stund, tett inntil. Vi snakker ikke noe om at han er lei seg, eller årsaken til det. Fokuserer på å være her og nå – i behovet – nærhet. Når han har fått ladet opp og de negative følelsene er trøstet bort, er han klar for lek igjen. En lek som innebærer flere andre barn, mye latter og glede.

Etter en stund blir det oppbrudd da en del av gruppa skal gå og hvile. Petter er ikke en av dem som skal gå enda. Da ser jeg det, blikket hans. Det er festet på meg, og rikker seg ikke. Intenst og nesten desperat. SER DU MEG? Roper det. Helt uten ord, helt uten kroppsspråk, bare blikk. Blikk og en stille tåre som renner nedover kinnet.

Jeg var egentlig på vei til å gå, men jeg setter meg ned. Tar ham på fanget, og han legger hodet sitt tett inntil meg. Jeg vugger han forsiktig og stryker ham over håret. Sier ikke noe nå heller. Ord blir overflødig i kommunikasjonen mellom oss. «Ser du meg?» sa blikket hans. «Jeg ser deg, og jeg er her for deg», sier nærheten og berøringen min.

«Tillit er menneskets følelse av at andres godhet, ærlighet og dyktighet er til å stole på» (Fuggeli 2001). Det tok ikke lang tid for meg å sitte der

og bygge opp tilliten til Petter. Hadde jeg latt meg styre av tiden og neste gjøremål hadde jeg godt kunne tatt ham med til andre voksne for trøst. Hvilke signaler hadde jeg sendt ut da? Jeg er her for deg når det passer meg, min tid. Jeg har andre gjøremål som er viktigere enn deg akkurat nå. Brutt tillit, svekket selvfølelse. «Hvis kjærligheten har en begrensning, er det da kjærlighet» Moe (2017).

DE STILLE BARN

Ifølge rammeplan for barnehagen (2017) skal personalet møte alle barn med åpenhet, varme og interesse, og vise omsorg for hvert enkelt barn. Personalet skal også være lydhør for barnas uttrykk og imøtekomme deres behov for omsorg med sensitivitet. Dette kan for så vidt være en enkel oppgave i møte med barn som selv er imøtekomende, som er tydelige på sine behov, som selv søker nærhet og uttrykker både gode og vonde følelser med gråt, verbalt eller nonverbalt språk. For å kunne gi dette til de stille barna krever det et oppmerksomt blikk, og at man lytter med hele kroppen. Jeg måtte overhøre de andre barna for å kunne legge meg ned på gulvet og nå helt inn til Petter. Ut fra mine erfaringer og min profesjon vet

jeg at de andre barna får dekket sine behov. Med Petter er jeg usikker. Hvor mye ser vi han? Hans følelser? Hans tanker? Hans undring? Hans språk?

HANDLER OM VALG

Det handler hele tiden om valg. Hvilke pedagogiske valg tar jeg til det beste for barna? Til det beste for hvilke barn? Jeg valgte han som ikke krever meg, framfor de som gjør det, for der og da var det enten eller. Jeg valgte å legge meg ned, være bare jeg og han. Da kunne han være en del av «oss» sammen med de andre barna etterpå. Jeg valgte å sette meg ned igjen med ham, da jeg så at han trengte akkurat meg, akkurat da, selv om han ikke tilhører min gruppe, selv om jeg var på vei til å gå. Slik fikk han hjelp til å komme seg videre.

Jeg valgte tillit, jeg valgte deg. Jeg ser deg.

LITTERATUR

FUGGELI, P. (2001, 10. desember). Tillit. Hentet 28.08.17 fra <http://tidsskriftet.no/2001/12/kronikk/tillit>

MOE, N. (2017, 26. august). Jeg ser deg. Hentet 28.08.17 fra <https://www.facebook.com/jegserdeg/posts/2132333493458863>

Minus å være minst i barnehagen?

TEKST:
Therese Halle Isene
barnehagelærer
thehalleis@gmail.com

Barn helt ned i 9 måneder har nå rett til barnehageplass.

Med dagens sårbare bemanningssituasjon; hvordan kan dette frontes som forsvarlig barnepass?

For ikke å snakke om debatten som mang en gang går het om kvalitet?

Vi ønsker babyer som enda ikke kan gå, barnehageplass. I tilfeller stuert inn i rom med mange andre små lik et varelass. I mangelen på en ledig hånd, kan tilstanden bli lik et samle-bånd. Uheldig, mener jeg, for barnas tilknytningsorienterte ånd.

Hvem skal trøstes først, hvem får skiftet sin illeluktende bleie? Personalet blir nødt til å prioritere og veie.

Når barnehagekvaliteten har vist seg å være så ulik (AFI 2008), kan dagene iblant beskrives slik.

Vi ønsker små sjeler som snakker sitt finurlige språk og særegne lyder, noe som krever ansatte som er kjærlig til stede og budskapene tyder.

Er barnehagene organisert godt nok for dette?

Jeg mener ansatte gjør en genuint viktig innsats, arbeider bevisst og helhjertet med å gjøre det rette.

Det jeg etterspør, er mer klokskap og anerkjennelse fra hver lokalpolitiker, og regjeringens øverste hold. Skal vi akseptere at barnehagens status fortsatt ligger der i mold?

Jeg spør om vår del av verden er blitt for overflatisk, umenneskelig og rik. Hvem betaler for det, og til hvilken pris?

Psykologiprofessor Lars Smith peker på at ettåringer trenger mest «nærhet, omsorg, oppmerksomhet og en-til-en-kommunikasjon. At barn får et utviklingsmessig fortrinn hvis de begynner tidlig i barnehagen, er bare noe vi er lært opp til å tro». (...)

Fokuset på forskning og eksperter uttalelser kan få politikerne til å snu – barna er en viktig brikke rent konkret.

Med det økende fraværet i skolen og økt depresjon blant unge, burde vi ikke søke etter en helhet?

Den norske psykologforeningen, hevder at «uten kontakt med stabile og sensitive voksne vil spedbarnets hjerne ikke utvikle seg normalt, selv om det får mat, varme og blir holdt fysisk i live». Barna trenger barnehager som gir dem en positiv start på livet!

Forskere, fagfolk, ansatte, foreldre, besteforeldre: Vi må kreve en bedre bemanningsnorm enn den som blir gjeldende – med mål om å jevne ut de kvalitetsmessige barnehageforskjellene.

Med å være kritisk aktive og stille spørsmål må vi aldri stanse. I fellesskap representerer vi makt og kompetanse.

Lovdokumentet Rammeplanen er underlagt FNs barnekonvensjon. I politisk kontekst har barna krav på en god oppvekst.

LITTERATUR

AFI Arbeidsmiljøet i barnehagen,
<http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/AFI/Publikasjoner-AFI/Arbeidsmiljoeet-i-barnehagen>
<https://www.psykologforeningen.no/publikum/finn-en-psykolog/hva-er-tilknytning>
<http://www.klikk.no/foreldre/baby/ikke-send-ettaringer-i-barnehage-3531066>
<https://www.aftenposten.no/mening/debatt/i/KpydM/Feilaktig-om-barn-i-barnehager>
<https://forskning.no/barn-og-ungdom/2017/08/svaert-mange-unge-opplever-skolestress/produsert-og-finansiert-av/hogskolen-i-oslo-og-akershus>

TEKST:**Ingvild Aga**leder Kontaktforum barnehage
i Utdanningsforbundetingvild.aga@utdanningsforbundet.no

VI TRENGER MER TID OG MÅ STÅ SAMMEN!

8 av 10 barnehagelærere bruker flere timer i uken av sin fritid til planlegging for å kunne gjøre en god jobb i barnehagen. Det kan vi ikke akseptere.

Det er nå toget går. Det skjer store endringer på kort tid i barnehagesektoren og nå gjelder det å heve blikket.

Vi må løfte disse sakene selv.

NORMEN MÅ GJELDE HELE DAGEN

Ny barnehagelærernorm innføres fra 1. august. Da skal lærere utgjøre 43 prosent av de ansatte. Målet vårt er (minst) 50 % av de ansatte skal være barnehagelærere, og det er det flertall for på Stortinget. Det er nok barnehagelærere og det er ingen grunn til å vente med å realisere dette målet.

Kunnskaps- og integreringsminister Jan Tore Sanner har levert regjeringens forslag til bemanningsnorm til Stortinget. Det er på tide. Utdanningsforbundet har lagt stor vekt på at den nye bemanningsnormen må gjelde hele åpningstiden. Derfor må normen gjelde hele uka og hele dagen.

UENDRET DE SISTE 40 ÅRENE

Kravene til barnehagelærere har økt i takt med at barnehagen har blitt anerkjent som den første frivillige

delen av utdanningsløpet. Det har skjedd omfattende endringer i barnehagesektoren både når det gjelder organisering og innhold i barnehagen. Antall barn som går i barnehage, mangfold i og sammensetning av barnegrupper er dramatisk endret på kort tid. Likevel er barnehagelærerens tid til å løse oppgavene uendret de siste 40 årene.

PÅLAGT 100 NYE KRAV

En undersøkelse Utdanningsforbundet har fått utført, viser at 8 av 10 barnehagelærere bruker flere timer i uken av sin fritid til planlegging, for å kunne gjøre en god nok jobb for det enkelte barn og barnegruppen. Vi kan ikke akseptere at det er slik at barnehagelærere må bruke fritiden på å jobbe med planlegging som skulle vært gjort innenfor arbeidstida.

Med ny rammeplan for barnehagen har kravene til barnehagelærere økt ytterligere, det er minst 100 nye forhold barnehagen er pålagt. Det er nødvendig å legge bedre til rette for at pedagogiske ledere og barnehagelærere har en reell mulighet til å ta det ansvaret som er pålagt dem

gjennom barnehageloven og rammeplanen, og gjøre en god jobb for og med barna. Derfor er det helt avgjørende at vi får økt tid til planlegging og for- og etterarbeid og en bedre sikring av tiden, slik at denne tiden kan brukes slik den faktisk er ment til.

SLUTTE Å JOBBE GRATIS

Nå må vi barnehagelærere stå sammen som profesjon. Vi skal være med å finne de gode løsningene og min oppfordring er at vi ikke skal ta på oss verken arbeidsgivers ansvar, eller det politiske ansvaret for rammene i sektoren. Kanskje er det på tide å ikke brette opp ermene mer, ikke jobbe overtid gratis eller legge planleggingstiden til fritiden - da vil konsekvensene bli synlige for arbeidsgiver og politikere.

Når politikernes – og foreldrenes – ambisjoner for barnehagene har økt voldsomt uten at barnehagelærerne har fått mer tid til å innfri kravene, blir de satt i en umulig skvis. Da blir løftene om tidlig innsats bare tomme ord og festtaler uttalte Utdanningsforbundets leder, Steffen Handal. Jeg kunne ikke vært mer enig.

TEKST:

Hanna-Cecilie Gram Jemtegaard
advokatfullmektig i
Utdanningsforbundet
hanna-ceciliegram.jemtegaard@utdanningsforbundet.no

SKJERPET KRAV TIL PEDAGOGISK BEMANNING

Fra august er det krav om minst en pedagogisk leder per 7 barn under tre år, og minst en pedagogisk leder per 14 barn over tre år.

Den skjerpede pedagognorm gjelder fra 1. august i år og er begrunnet i hensynet til barna. For å ivareta barnas behov for omsorg, lek og læring er det viktig med tilstrekkelig antall voksne i barnehagen, og nok ansatte med relevant pedagogisk utdanning.

KRAVENE

Hvilke krav til pedagogisk bemanning må vi forholde oss til fra 1. august?
Krav til den pedagogiske bemanningen i barnehagen er regulert i barnehageloven § 18. Pedagogisk leder må ha utdanning som barnehagelærer. Likeverdig med barnehagelærerutdanning er annen treårig pedagogisk utdanning på høyskolenivå med videreutdanning i barnehagepedagogikk. Lovgiver har gitt departementet hjemmel til å gi utfyllende forskrift om pedagogisk bemanning.

HOVEDREGEL

Selve pedagognormen er regulert i *forskrift om pedagogisk bemanning*

og *dispensasjon i barnehager*. Hovedregelen vil fortsatt være at barnehagen skal ha en forsvarlig pedagogisk bemanning. Videre regulerer forskriften at barnehagen skal ha minst en pedagogisk leder per sju barn under tre år og en pedagogisk leder per 14 barn over tre år. Det er presisert i forskriften at ett barn til utløser krav om en ny fulltidsstilling som pedagogisk leder. Det betyr at barnehageeier ikke har adgang til en praksis hvor det beregnes en prosentandel av en pedagogstilling per barn.

PRESISERING AV 3-ÅRSREGEL

Et barn regnes for å være tre år fra og med august det året det fyller tre år, ifølge den nye forskriften. Det er derfor ikke lenger adgang til å regne et barn for å være tre år i januar det året barnet fyller tre.

Det er viktig å merke seg at styrens tid til administrasjon og ledelse ikke skal inngå i beregningen av normen for pedagogisk bemanning.

I barnehager der over halvparten av barna har avtalt kortere oppholdstid enn seks timer per dag, skal

omregnede heltidsplasser legges til grunn i beregningen av normen for pedagogisk bemanning.

DISPENSASJON FRA NORMEN

I unntakstilfeller vil det fortsatt være mulig å søke om midlertidig dispensasjon fra pedagognormen.

Kommunen kan, ifølge forskriftens § 2, innvilge dispensasjon fra pedagognormen for inntil ett år om gangen dersom «særlige hensyn» tilsier det, og barnehageeier søker om dispensasjon. Barnehageeier skal legge ved uttalelse fra barnehagens samarbeidsutvalg i søknaden.

Det vil være opp til kommunens frie skjønn å vurdere om den vil innvilge dispensasjon i de tilfeller det foreligger «særlige hensyn». Dispensasjon skal kun benyttes i unntakstilfeller. Det kan for eksempel gis dispensasjon i tilfeller der det er vanskelig å opprettholde driften på grunn av den skjerpede pedagognormen, og det er forsvarlig å gi dispensasjon.

TEKST:

Hilde Nordskog Lysklett
 styrer Ferista friluftsbarnehage,
 Trondheim
[hilde-nordskog.lysklett@
 ou.trondheim.kommune.no](mailto:hilde-nordskog.lysklett@ou.trondheim.kommune.no)

– JEG HAR BLITT EN KLOKERE LEDER

Å være med å starte et samisk barnehage tilbud i Trondheim og få innsikt i den samiske historien har gjort meg til en modigere leder.

F

erista friluftsbarnehage startet høsten 2017 det første samiske barnehage tilbudet i Trondheim.

Målet er et permanent samisk barnehage tilbud som bidrar til bevaring, revitalisering og utvikling av samisk språk og kultur. I barnehagen går førskolebarnet «Biret» og lillebror «Nillas» (2) sammen med 72 andre barn. De har samiske foreldre og deres første møte med vår nye nordsamiske pedagog ble spesiell.

NORDSAMISK PEDAGOG

Birets foreldre er nordsamiske. Far snakker samisk, mens mor ikke har lært språket. De flyttet som studenter til Trondheim, en by uten et samisk barnehage tilbud eller et godt samisk tilbud i grunnskolen. Det første møte mellom Biret (6) og Risten, vår nye nordsamiske pedagog, gikk slik:

Hei, sier Risten til alle barna på norsk. Så setter hun seg ned ved siden av Biret. Buorre beaivi, sier Risten. Hei, sier Biret. Mo namma lea Risten. Mii do namma lea? Biret sier forsiktig, æ hete Biret. Ah don leat Biret. Soma deaivat

do Biret, sier Ristin. Du snakker pappaspråket du, svarer Biret. Nillas er heldig som får være same i barnehagen, han kommer til å lære samisk før meg, enda jeg begynner på skolen. Men jeg skal få lære samisk på skolen. Så da kan vi snakke sammen med ahkku og addja. Det er fint at vi kan snakke sammen med søskenbarna mine på språket vårres når vi er på besøk. Risten, mo namma lea Biret.

SNAKKER BEGGE SPRÅK

Nillas (2) går i vår barnehage. Han lærer samisk og møter den rike kulturen i hverdagen sin. Han bygger identitet både med de samiske og norske barna, og snakker begge språk. Den samiske kulturen er en berikelse for alle i barnehagen. Vi har bilder og ord på nord- og sørsamisk over hele barnehagen. Vi synger samiske sanger, og har lært oss å joike.

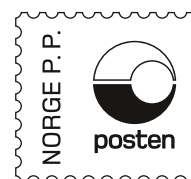
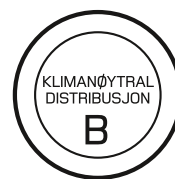
De samiske barna er sammen med de samiske pedagogene for å lære språket og styrke identiteten sin. For i Trondheim er det ikke mye de kan identifisere seg med som er samisk enda. Vi har tre samiske barn hos oss. De trives med de samiske aktivite-

tene, og er stolte når de andre barna joiker kråkas joik på vei ut på ski, eller i samlinga. Snart kommer det fjerde samiske barnet og til høsten blir vi enda flere. Trondheim er på vei til å få en god samisk barnehage.

HISTORIE OM SKAM

Vi har hatt en lærerik og fantastisk meningsfull reise i arbeidet med å starte et samisk barnehage tilbud i Trondheim, og vi har lært en rik kultur å kjenne. Vi har også fått innsikt i en sår historie om skam, om ikke å være bra nok, om å bli mobbet og ikke få være den man er. Historien gjør at mange ikke velger den samiske identiteten for barnet sitt. Den er viktig, men det er fremtiden vi kan gjøre noe med. Dette arbeidet har gjort meg til en klokere enhetsleder. Modig nok til å si fra om at prosjektet krever tålmodighet, positiv vilje og kompetanse om fortid og nåtid for å kunne skape en god fremtid for de samiske barna og familiene deres.

I hvert nummer inviterer vi en barnehage styrer til å skrive om et tema styren brenner for.

Returadresse:
Første steg
Utdanningsforbundet
Postboks 9191 Grønland
N-0134 OSLO

Progresjon står mer sentralt i den nye rammeplanen enn tidligere. Barnas forutsetninger, ønsker og behov forandrer seg hele tiden, og barnehagens pedagogikk må følge denne utviklingen. Ingen barn skal kjede seg, og ingen skal bli møtt med urealistiske forventninger.

Læringsreisen er reisen fra «KAN IKKE» til «KAN», fra informasjon til kunnskap, fra litt til mye, fra overfladisk til grundige og integrert. Hva betyr alt dette for deg og dine kolleger?

30. november kan du lære mer om progresjon i barnehagen av erfarne fagfolk fra Norge og Sverige. Programmet er snart ferdig.

Følg med på www.utviklingsforum.no!

Arbeidet i barnehagen blir i hovedsak gjort i grupper, i et slags fellesskap. Likevel føler styrere og pedagogiske ledere ofte på en faglig ensomhet. Dette er et dårlig utgangspunkt for utvikling av kvalitet og profesjonalitet.

Lederne i barnehagen må ta ansvar for å lede sitt personale fra «MEG OG MITT» til «VI OG VÅRT». Du møter disse foredragsholderne:

- Kjetil Børhaug
- Thomas Nordahl
- Inga Marte Thorkildsen
- Steffen Handal
- Erik Slinning
- Anders Stahlschmidt
- Bjørn Olsson